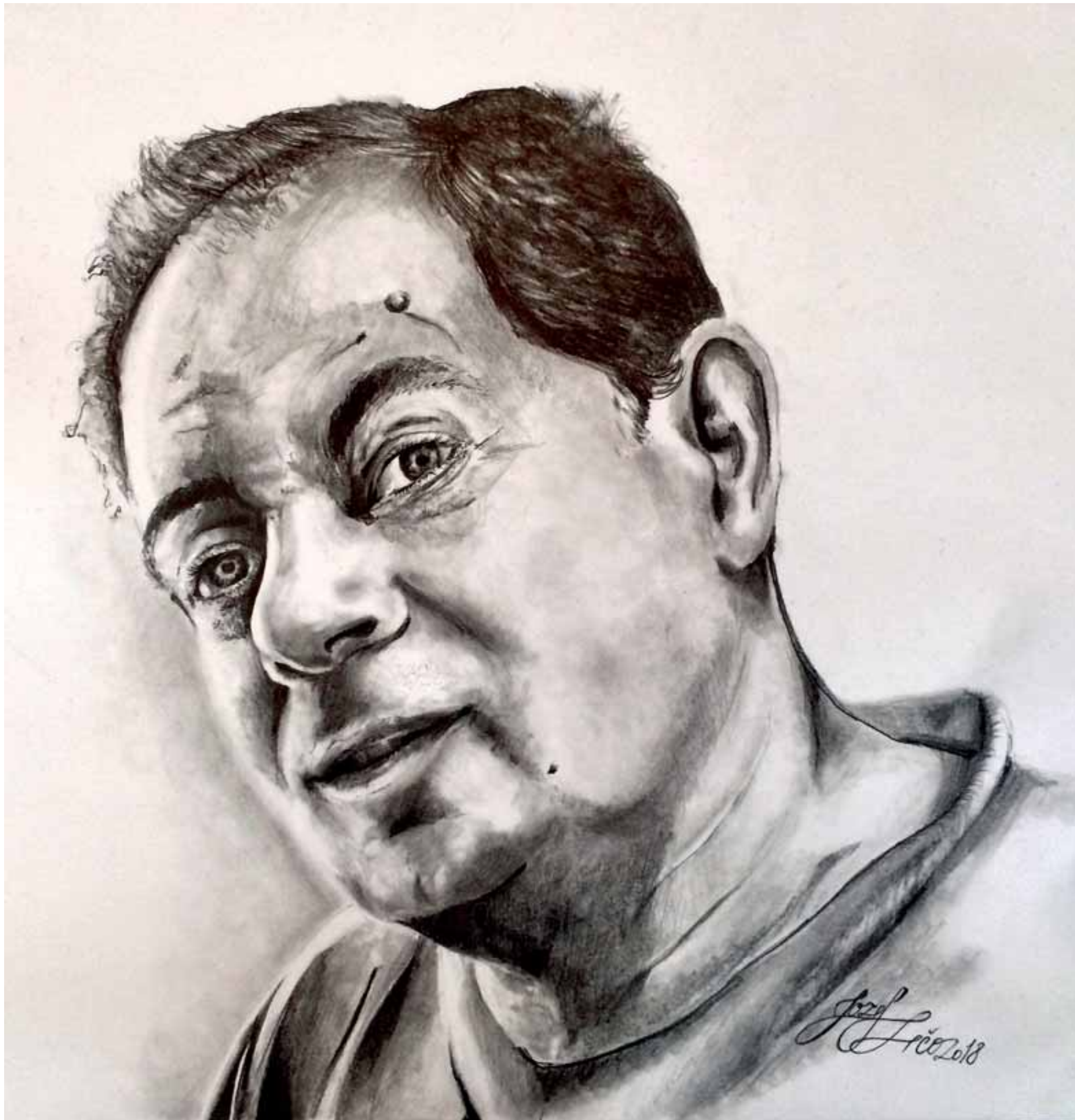

♦ Ondrej Gadžor. Ilustrácia: Jozef Fečo

Nepoznaný Ondrej Gadžor

Mám pocit, že tvorba rómskych umelcov je pre samotných Rómov oblasťou, v ktorej nemajú veľký prehľad. Na druhej strane je tvorba týchto umelcov viac známa širokej verejnosti. Ondrej Gadžor (9. 7. 1956 – 19. 10. 2013) patril medzi najvýraznejších rezbárov – Rómov na Slovensku. V kresbe ho dobre vystihol výtvarník Jozef Fečo. Ondrej Gadžor bol veselý človek, aj keď v živote to určite nemal ľahké. Rodák z Krásnej nad Hornádom

sa začal venovať rezbárstvu až keď mal 24 rokov. Začínal počas vojenskej služby. Námety na sochy si nekreslil. Keď videl drevo, už mal v hlave plán, čo s ním urobí. Pracoval s rôznym typom materiálu – s kameňom, dokonca s rohovinou či mušľami, najmä však s drevom. Zbieral aj staré, nepotrebné, drevené stoličky, ktoré boli preňho dobrým materiálom pre sochy. Vypracoval si svojský sochársky rukopis ovplyvnený školou akademické-

ho sochára Vojtecha Löfflera, v ktorého dielni pracoval jedenásť rokov. Jednou z jeho hlavných tém je žena. Tematicky ho to ťahalo viac do Afriky. No prvým rezbárskym dielom bol Jánošík.

Mal niekoľko samostatných výstav, pravidelne sa zúčastňoval sochárskych plenérov. Predstavil sa na viacerých samostatných výstavách na Slovensku i v zahraničí. Jeho diela sú okrem iného v súkromných zbierkach v Los

Angeles, alebo vo Vatikáne. Mnohé sú súčasťou zbierok múzeí na Slovensku a v Čechách (Východoslovenské múzeum v Košiciach, SNM-Múzeum kultúry Rómov na Slovensku v Martine, Múzeum Vojtecha Löfflera v Košiciach, Muzeum romské kultury v Brne).

Viac o tomto umelcovi možno napovedia fotografie jeho dielne, ktoré nájdete na strane 12.

Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo lil

Milan Ftáčnik: Verím v slobodu, rovnosť a solidaritu

Doc. RNDr. Milan Ftáčnik, CSc. je slovenský vysokoškolský pedagóg a politik. Na politickej scéne sa pohybuje už od začiatku 90-tych rokov. Bol ministrom školstva v období 1998 – 2002, od roku 2005 sa angažuje v komunálnej politike. Najprv ako poslanec Bratislavského samosprávneho kraja, v rokoch 2006 – 2010 ako starosta bratislavskej mestskej časti Petržalka. V novembri 2010 bol zvolený za primátora Bratislavy. Napriek jeho nabitému programu ochotne súhlasil s rozhovorom do našich novín. V nasledujúcom rozhovore sme sa rozprávali o rómskej téme, ale aj o tom, kam smeruje naša spoločnosť po novembri 1989.

Ste vysokoškolský pedagóg, venovali ste sa vedeckému výskumu v oblasti kybernetiky. Čo vás motivovalo vstúpiť do sveta politiky?

Už na základnej a potom aj na strednej škole som bol predsedom triedy. Bolo pre mňa prirodzené zastať sa spolužiakov, komunikovať s učiteľmi o problémoch žiakov, zaujímal ma veci verejné. Tak som pôsobil aj vo zväze mládeže počas vysokoškolských čias až na celoštátnej úrovni ako dobrovoľný funkcionár. Vstúpil som aj do komunistickej strany, lebo som si myslel, že cez ňu dokážem niečo zmeniť. Pôsobil som v nej iba na úrovni fakulty. Zmeny v r. 1989 som vnímal ako oslobodenie, ako príležitosť, ale nie ako dôvod na obrátenie kabáta. Aj po revolúcii som zostal ľavičiarom a podieľal som sa na transformácii bývalej komunistickej strany na nekomunistickú Stranu demokratickej ľavice. Sú mi blízke hodnoty slobody, rovnosti, solidarity a sociálnej spravodlivosti. Od mladosti som sa zastával ľudí, ktorým niekto ubližoval, potrebovali pomoc alebo boli v sociálnej núdzi. Verím v to, že ľudia sú si rovní bez ohľadu na to, z akých pomerov pochádzajú. Už trinásť rokov nie som členom žiadnej politickej strany, ale som stále sociálny demokrat, teraz na voľnej nohe.

Od novembra 1989 ubehlo 28 rokov. Ako hodnotíte toto obdobie? Kam sme sa posunuli, čo sme dosiahli, ako sa naplnili ciele a odkaz nežnej revolúcie?

Určite si pamätáte na veľké očakávania, ktoré mali ľudia na novembrových námestiach. Verili, že keď padne komunistická strana a reálny socializmus, tak sa rýchlo budeme mať tak, ako sa majú ľudia v Rakúsku alebo inde vo vyspelom svete. Ale zistili sme, že to nie je také jednoduché, že si to vyžaduje veľa práce. V každom prípade priniesol pre nás november nové možnosti.

Máme vlastný štát, nemáme sa na koho vyhovárať a za svoje rozhodnutia si zodpovedáme sami. Stali sme sa členmi Európskej únie a prijali sme spoločné pravidlá v zoskupení, ktoré má viac ako 500 mil. obyvateľov.

Štatistiky nás presvedčujú, že ako krajina sa máme najlepšie od vzniku Československa v roku 1918. Vďaka transformácii hospodárstva po roku 1989 postupne rastom HDP a jeho podielom na obyvateľa dobiehame priemer Európskej únie. Stali sme sa automobilovou veľmocou, prijali sme euro. Ale máme aj veľké regionálne rozdiely, ktoré sa riešia len veľmi pomaly. Máme veľké sociálne rozdiely medzi malou skupinou bohatých, ktorí zbohatli až príliš rýchlo a bohatnú ďalej a väčšinou, ktorá pracuje za nízke mzdy. Tie boli našou konkurenčnou výhodou, ktorá ťahala krajinu ekonomicky dopredu, ale to nie je udržateľné. Bolo to na úkor ľudí, ktorí čakali a stále čakajú, že keď sa krajine bude dobre dariť, tak sa bude lepšie dariť aj im. Priestor tu je, veď Slovensko má nízky podiel miezd na HDP oproti priemeru Európskej únie. Nespokojnosť ľudí sa prejavuje aj v tom, že dávajú hlasy extrémistom, ktorí ponúkajú rýchle a jednoduché riešenia. Veľkou výzvou pre nás zostáva, aby sme rozvíjali slobodnú a demokratickú spoločnosť, ktorá dokáže vytvoriť podmienky pre dôstojný život každému svojmu obyvateľovi.

Sme rómske národnostné periodikum. Nedá sa mi neopýtať možno banálnu otázku: Aké sú vaše osobné skúsenosti s Rómami, prípadne čo o Rómoch viete?

Mám dva zdroje osobných skúseností. Jeden je z Levoče, odkiaľ pochádza moja manželka. Pravidelne tam chodievame a stretávame aj Rómov, ktorí tam žijú. S tými, čo bývajú na susednej ulici, máme dobré vzťahy, s inými sa pozdravíme pri prechádzke po námestí. Poznám aj spolužitie s Rómami v Spišskom Štvrtku, odkiaľ bol môj svokor, ale aj problémy v osade pri Letanovciach. Na východe Slovenska často skončíme v diskusii práve pri téme Rómov a pri problémoch, ktoré sa v spolužití s nimi vyskytujú. Môj druhý zdroj je Bratislava a Bratislavský kraj, kde koncentrácia Rómov nie je taká vysoká ako v mestách a dedinách na východe Slovenska. Poznám šikovných a pracovitých Rómov, ktorí dokážu skvelé veci, ale poznám aj Pentagon a osadu v Plaveckom Štvrtku, kde som sa osobne stretol a rozprával s Rómami.

Ako vidíte našu súčasnú spoločnosť a Rómov, ale aj iné minority?

Naša spoločnosť je viac konzervatívna ako iné a my, jej členovia, nosíme v sebe predsudky. Predsudky voči ľuďom s iným materinským jazykom, voči ľuďom s inou sexuálnou orientáciou, voči ľuďom s nízkym sociálnym statusom, vo všeobecnosti voči menšinám. Vďaka vývoju spoločnosti sa učíme s nimi žiť a vnímať ich ako normálnu súčasť života, ale ide to veľmi pomaly. Už dokážeme normálnejšie ako pred 25 rokmi vnímať spolužitie s maďarskou národnostnou menšinou, už to v nás nevyvoláva také vášne ako voľakedy. Zatiaľ to nedokážeme pri homosexuáloch, či lesbách, hoci sú to

ľudia, ktorí možno žijú v našom blízkom okolí a kým to o nich nevieme, tak ich vnímame úplne normálne. Rovnako zjednodušene vnímame bezdomovcov, alebo širšie aj sociálne vylúčené komunity, akoby si iba oni sami mohli za svoju situáciu. Najradšej by sme ich vytlačili kdesi na okraj, aby nám neprekážali v tej našej predstave o dobre usporiadanom svete, namiesto toho, aby sme sa im snažili rozumieť a hľadali cestu, ako im pomôcť.

Čo si predstavíte pod pojmom rómsky problém?

Vnímam pod ním najmä to, že na Slovensku vznikli a stále vznikajú segregované rómske osady, v ktorých je životná úroveň obyvateľov veľmi nízka v porovnaní s najbiednejšími vrstvami nerómskeho obyvateľstva, aj väčšinou ostatných Rómov. Sociálne podmienky v Dobrej Vôli či Letanovskej osade sú hrozné oproti tomu, ako žijú Rómovia v Levoči či v Spišskom Štvrtku. Má to iste súvis so sociálnou situáciou v regióne, ale osadu nájdete aj v Plaveckom Štvrtku, kde tie pomery v regióne sú podstatne lepšie. Rómovia v Európe žijú od stredoveku, ale napriek stáročiam nesplynuli s ostatným obyvateľstvom a zachovali si svoju autonómiu. Zdá sa, akoby mali inú filozofiu života, ktorá sa nie vždy zhoduje s tou väčšinovou a z toho vznikajú problémy pri spolužití. Vzhľadom na nízku úroveň vzdelania majú problémy uplatniť sa na trhu práce. Z toho potom plynie orientácia na mnoho detí a poberanie sociálnych dávok, práca načierno a úžera. Často sa k tomu pridáva diskriminácia zo strany väčšinového obyvateľstva pri prijímaní do práce a celé to vyzerá ako začarovaný kruh. Riešenie rómskeho problému pre mňa je v prvom rade o výchove a vzdelávaní, o príprave na povolanie a zamestnanosti a o riešení sociálnych problémov.

Zastávali ste funkciu ministra školstva a aj za vášho pôsobenia sa riešil problém so vzdelávaním Rómov. Čo sa vám podarilo, prípadne čo ste ako minister zamyšľali v tejto téme urobiť?

Počas môjho pôsobenia sme pripravili a v roku 2000 predložili do vlády dlhodobú koncepciu rozvoja školstva na obdobie 15-20 rokov, ktorá je známa pod názvom Milénium. V nej boli identifikované aj kroky pre zlepšenie vzdelávania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Jedným z nich bolo rozširovanie tzv. nul-tých alebo prípravných ročníkov, ktorých cieľom bolo lepšie pripraviť deti, ktoré nedosahujú školskú zrelosť na úspešnú povinnú školskú dochádzku. V mnohom sa to týkalo rómskych detí, ktoré neabsolvovali ani jeden ročník materskej školy, nemali ani základné sociálne návyky, či neboli pripravené na život v školskom kolektíve – aj im bol určený prípravný ročník. Rovnako sme navrhovali rozširovať počty asistentov, ktorí by pomáhali učiteľom s výchovou a vzdelávaním na prvom stupni základnej školy. Osobitne išlo aj o rómskych asistentov, ktorí pomáhali deťom prekonať jazykový hendikep, lebo pre nich materinským jazykom bola rómčina. Ďalšie navrhované kroky smerovali k skvalitneniu vzdelávania v špeciálnych školách.

Podľa mnohých odborníkov je najväčším problémom pri vzdelávaní rómskych detí z marginalizovaného prostredia to, že väčšina z nich končí v špeciálnych školách, kde sa prakticky vychovávajú generácie ľudí, ktorí sú nepoužiteľní na trhu práce. Čo s týmto problémom, ako ho riešiť?

V prvom rade treba odmietnuť prax, ktorá rómske deti väčšinovo smeruje do špeciálnych škôl len pre ich pôvod. Je nutná kvalitná diagnostika školskej zrelosti, aby tam boli zaradené len tie deti, pre ktoré je to lepšia

cesta k získaniu vzdelania. Mám na mysli mentálne ťažko postihnuté deti, ale aj mentálne ľahko postihnuté, u ktorých treba veľmi citlivo posúdiť, či integrácia do obvyčajnej základnej školy je pre dieťa lepšia cesta. V Miléniu sme navrhovali, že treba robiť každé tri roky rediagnostiku, aby sa posúdilo, či dôvod na zaradenie do špeciálnej školy trvá. Naša dnešná škola nemá podmienky na to, aby sme výrazne viac detí integrovali do bežných škôl, lebo chýbajú asistenti, chýba príprava pedagógov na prácu s deťmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, atď. O tomto sme písali v dokumente Učiace sa Slovensko, ktorý už jednoznačne zohľadňuje potrebu posunúť sa ďalej pri výchove a vzdelávaní detí zo sociálne vylúčených spoločností. A vníma ten problém širšie, tak ako je obsiahnutý vo vašej otázke, lebo sa dotýka aj prípravy na povolanie. Je v záujme spoločnosti, ale aj v záujme detí z rómskych komunít, aby dostali prípravu potrebnú pre uplatnenie na trhu práce – takú, ktorá zodpovedá ich schopnostiam a možnostiam. V tomto smere má Slovensko veľa čo doháňať. Medzinárodné štúdie konštatovali, že sociálna prestupnosť nášho vzdelávacieho systému (to je možnosť dieťaťa získať vyššie vzdelanie, ako mali jeho rodičia) je veľmi nízka, chýbajú nám opatrenia, ktoré by to podporovali. Potrebujeme pozitívne vzory, ktorými budú v prvom rade rodičia, ale hneď potom úspešní Rómovia, ktorí skončili stredné odborné školy s maturitou, gymnáziá, vysoké školy a úspešne sa uplatnili v praxi.

Ako vnímate doteraz prijaté opatrenia v riešení takzvaného rómskeho problému?

Zdá sa mi, že viac sa sústreďujeme na ľudsko-právny aspekt tejto témy, než na konkrétne opatrenia vo výchove a vzdelávaní, v zamestnanosti, či sociálnej oblasti. Podporujeme čiastkové projekty, na ktoré vykážeme veľa peňazí, ale ich efekt je krátkodobý a malý, lebo nezapaďajú do ucelenej predstavy, do systému krokov, o ktorých sme sa zhodli, že sú tým, čo nás posunie dopredu. Ani postavenie a právomoci spĺnomocnenca pre rómske komunity zatiaľ výrazne neprispeli k tomu, aby sme v tejto oblasti dokázali priniesť výraznejšiu zmenu. Skôr je tu pocit množstva vynaložených peňazí, ktoré neprinesli želaný efekt. Na druhej strane je tu viacero úspešných pokusov, či zo strany mimovládnych organizácií, dobrovoľníkov, ale aj samospráv, ktoré stoja za zovšeobecnenie a širšie využitie.

Čo hovoríte na vzostup pravicového extrémizmu na Slovensku a kde vidíte hlavné príčiny úspechu extrémnej pravice?

Podľa mňa je hlavnou príčinou neriešenie sociálnych problémov ľudí a z toho vyplývajúca nedôvera voči tradičným stranám. Úspechy extrémnej pravice začali prichádzať v čase, keď ľudia mali pocit ohrozenia z toho, že sa zatvárajú tradičné fabriky a vznikajú hladové doliny, z nízkych plátov a zvyšujúcich sa cien, z odlúčenia rodín, keď partner musí dochádzať za prácou na západ Slovenska alebo do zahraničia, z migrantov, ktorí nás mali zaplaviť, ale aj z Rómov, ktorí „zadarmo“ poberajú dávky, ktoré potom chýbajú na sociálnu pomoc inde. Pocit ohrozenia sa stupňoval preto, lebo ľudia mali pocit, že politici v Bratislave sa zaoberajú svojimi problémami a na bežných ľudí zabudli. A na to všetko extrémna pravica sľubovala jednoduché riešenia. Máte problémy? My urobíme poriadok s Rómami. Chcete zvýšiť dôchodky? Nie o 1,90 eura, my vám ich zvýšime o 100 eur. Takýchto „riešení“ majú pripravených veľa, ale nie je jasné, kde na to zoberú peniaze. Je to zrozumiteľné, jednoduché, až príliš, ale ľahko sa tomu uverí, lebo o tom, že to nejde a treba vydržať, sa ľudia napočúvali

Piate šťastie Zlatice Rusovej

Zlatkino Rusovakero pančto bachtalipen

♦ Zlatica Rusová. Foto: Roman Čonka

„V živote som mala veľa šťastia. Prvým šťastím bol môj manžel. Ďalšie tri šťastia – to sú moje tri deti. A tým piatym mojím šťastím je písanie.“

Znova sa potvrdilo, že za každým úspešným človekom je niekto osvietení a múdry z jeho predkov. Najčastejšie to bývajú rodičia. V prípade ženy, ktorú dnes predstavujeme, to boli predovšetkým jej starí rodičia, ale i mamička a pradedko.

Rómska spisovateľka Zlatica Rusová sa narodila 21. júna 1951 v Kameňanoch na Gemeri, v okrese Revúca ako jedna z troch dcér do muzikantskej rodiny Boldišových. V živote malej Zlatice zohral významnú úlohu jej pradedko, vychýrený rozprávač. Jeho rozprávačský talent a príbehy sa hlboko zapísali do duše dievčata a ovplyvnili jej život aj v dospelosti. Budúcu autorku výrazne formovala aj jej stará mama. Ako prvá Rómka kúpila v dedine dom.

Dom si však vyžadoval opravy, a tie sa zasa nezaobišli bez peňazí. Preto sa Zlatica po skončení základnej školy už ako pätnásťročná zamestnala v textilke v Revúcej ako robotníčka. Pri prvej príležitosti ísť ďalej študovať si vybrala školu a skončila ako hygienička. Vo fabrike sa však dalo zarobiť viac, a tak sa tam vrátila. Vydala sa. S manželom žili chvíľu v Čechách, ale po roku, dvoch sa vrátili naspäť na Slovensko, do Piešťan. Spolu vychovali – ako v rozprávke – troch synov. Rozprávky však zvyčajne netrvajú dlho. Pani Zlatici zomrel otec a ona i jej sestra sa presťahovali do rodnej dediny, aby boli mame nablízku. Pomáhali jej s tretou, zdravotne postihnutou dcérou. A tak pani Zlatica prežíva dôchodok v rodných Kameňanoch. Medzičasom choroba prikváčila na lôžko aj jej manžela, a tak ho opatruje.

Hovorí sa, že nešťastie nechodí po horách, ale po ľudoch. Manžel je srdciar a jej sa choroba tiež ušla. Ako onkologická pacientka má za sebou tri neľahké operácie. Ale nestázuje si. Radšej hovorí, ako je dobre, že žijú na jednom dvore s najmladším synom. On je vojak z povolania, jeho žena je učiteľka. Pani Zlatica rýchlo otočí reč od svojej choroby a hovorí o tom, ako ju od mala priťahovalo počúvať rozprávania starých Rómov. Ako si robila poznámky o príbehoch, ktoré rozprávali. Papieriky s poznámkami mala všade, po vreckách, v kabelke, po šuplíkoch.

„Moja mama je už vo veku, keď sama potrebuje pomoc, a tak je len samozrejmé, že jej so zdravou sestrou chceme pomáhať pri starostlivosti o chorú sestru. K tomu môj ťažko chorý manžel, a keď mi lekári stanovili škaredú diagnózu – prišla som domov, zatvorila za sebou dvere a plakala, plakala. Až som pochopila, že nemôžem donekonečna plakať, že nemôžem po sebe nič nezanechať. Začala som zhladúvať poznámky popísané na papierikoch. Začala som písať.“

Dnes je pani Zlatica členkou Rómskeho literárneho klubu v Banskej Bystrici. V zborníku romistických štúdií Romano Džaniben v Čechách jej v roku 2009 vyšla trojica príbehov: Ako Rudo vyhral luster, Kto sme my?, Cigáni a Bela. Jej poviedka Rómske ženy bola publikovaná v roku 2010 na serveri Romea.cz v rámci projektu Píšuci Rómovia. Jej

ďalšia tvorba bola publikovaná v druhom zborníku Združenia rómskych autorov zo Slovenska pod názvom Slnko vo vlasoch, ktoré vydala Krajská asociácia rómskych iniciatív v Banskej Bystrici. K ďalším jej dielam patrí Večernica, Rómske poviedky pri rómskom ohni, Rozprávania pri ohni, Rómske rozprávky pre deti.

Poviedka Ako Rudo vyhral luster je pravdivý príbeh, ktorý autorky vyrozprával jej starý otec. Aj poviedka Rómske ženy vychádza zo skutočných udalostí. Čerpá z bolestných spomienok autorkinej matky na útrapy druhej svetovej vojny. Ako sama povedala, musela zachytiť svedectvo Rómov, ktoré mnohokrát historici opomínali, napriek dileme, či zverejniť bolestivé zážitky. V tejto poviedke je zachytený príbeh mamičky autorky, ktorú spolu s ďalšími dievčatami z rómskej osady na konci druhej svetovej vojny znásilnili ruskí vojaci.

V súčasnosti je dokončené knižné vydanie spomienok na rómske obete holokaustu. Kniha vznikla na základe rozhovorov autorky s pamätníkmi holokaustu alebo s ich potomkami. Len zber týchto príbehov a práca v teréne trvala autorky tri roky. Kniha vyšla v slovenskom, rómskom a maďarskom jazyku. Kniha obsahuje takmer dve desiatky príbehov. „Zozbierať ich naozaj nebolo ľahké. Ľudia neradi odkrývajú smutné spomienky. Často zaryto mlčia. Tak ako moja mama. V minulosti o útrapách vojny nikdy nehovorila. Až pred pár rokmi, keď sa dozvedela, že píšem o tejto téme – začala rozprávať. A ja som ostala ohrozená, lebo som ani netušila, čím si prešla. Aj moju babičku zobrala Hlinkova garda. Tiež o tom roky mlčala. Nikdy nehovorila, že ju držali v pivnici, ani čo s ňou tam robili. Nikto o tom nechcel hovoriť. Po čase vyšla pravda najavo, že ju udali. Ale tí, ktorí jej ubližovali, ostali nepotrestaní...“

Pani Zlatica Rusová píše po rómsky aj po slovensky. Píše výhradne prózu. Texty si sama prekladá z jedného jazyka do druhého. Nedávno bola pri príležitosti Medzinárodného dňa Rómov ocenená za uchovávanie rómskeho jazyka v literárnej podobe. Spolu s inými spisovateľmi vystupovala na festivale Khamoro v Prahe.

Je hrdá na to, že je Rómka. „Hovorí sa o nás, že sme deti vetra. Ale my sme aj deti slnka, vody, lesa, zeme. Sme citliví, lebo sa nám roky ubližovalo. Ale sme aj hrdí, lebo máme byť na čo. Tak sme boli vychovaní našimi rodičmi. Keď im niekto zaklopal na dvere, neostal hladný, ani na zime.“

O chorobe hovorí, že dáva utrpenie, zlo, ale aj silu a poučenie brať život ináč. Vážiť si veci, ktoré človek predtým bral za samozrejmé. Vážiť si druhých, seba i čas. A ten vždy ukáže, že všetko zlé je na niečo dobré.

„Najšťastnejšia som, keď môžem byť so starými Rómami. Ich rozprávania je pre mňa dôležité. Viem, že ich príbehy musím zachytiť. Nesmú zomrieť spolu s ľuďmi. Ich rozprávania mi dáva radosť, hrdosť i silu. A hlavne nádej, že ich príbehy nezostanú zabudnuté. A dnešok? Je nelichotivý, lebo v spoločnosti vládne nepravda. A tým, že sa jedni od druhých odťahujeme, nemôžeme tú skutočnú pravdu o sebe vlastne poznať,“ hovorí Zlatica Rusová.

* * *

„Dživipnaste man sas but bachtlipen. Eršejno bachtalipen sas miro murš. Aver trin bachtalipena – oda bine mire čhavore. U oda pančto bachtalipen bin jileskero iriben.“

Pal pale pes sikada oda kaj pal sako jekh prindžardo, godaver manuš ačhel varesavo godaver, baro manuš leskera fajtatar – famelijatar. Leskero dat, daj. Pal romňi sava tumenge adadives kamas te sikavel, te predstavinel, ačhenas lakero papus, baba, numa thaj lakeri dajori thaj o papuskerodad.

Romaňi poetka – spisovateľka e Zlatica Rusová ulila 21. junoste 1951, gaveste Kameňany pro Gemers, revucakero okresoste sar jekh trine čhajendar andre bašavibnaskeri famelija khataro Boldišovci. O dživipen cikňake Zlaticake zaučharda nek buteder bare sikavibnaha lakero puskero dat, bud maškaro Roma prindžardo peskera čibaha – vakeribnaha. Oda sar u thaj so džanelas devlikanes te vakerel – sas les baro laveskero talentos – pes zorales irinde andre vodi la čhajorake u sikada pes kaj la oda zaučharda calo lakro dživipnaha. Ke akada savoro prithođa peskero vast thaj lakeri baba. Sas maškaro Roma eršejni romaňi džuvli savi cinda peske gaveste kher.

Numa o kher kampelas thaj te pikerkerel u pro da kampelas thaj love. Vašo da e Zlatica, kana dochudnda agoripen bejzutno sikhľardake/zakladno školake, imar sar dešupanč beršeskeri kezdinel te kerel buti revucakero tekstilake. Pašo eršejno ideos savo pes diňa te siklol mejk maškarutňi sikhľardi, kerda avka u odchunda lakero agoripen sar higienička. Andre fabrika pes delas te zarodel šukareder lova u vašo da geľa pal pale te kerel odoj buti. Geľa muršeste. Dživenas charno ideos Čechende, pal jekh berš, duj avľa pal pale te dživel pro Slovenskos, foroste Pještany. Jekhetanes avri barade – sar andre paramisa – trine čhaven. Numa o paramisi nane čak šukarore, tha igen duge, o dživipen pes aver mujeha sikavel. La raňake Zlaticake mula o dat u joj thaj lakeri pheň gele te bešel pal pale andro gav kaj uline, kaj te n pašeder peskera dajake. Šegitinenas/ažutinenas lake lakera trinto čhajaha, lengera pheňaha savi sas ulipnstar bares nasvali deštostar thaj šerestar. U avka e raňi Zlatica peske dživel pre penzija andro gav, kaj ulila. Lakero murš ačhel pro hadžos phandlo nasvalipnaha u vašo da lačharkerel savoro pašaleste pativales kamibnaha.

Vakerel pes kaj e bibacht nephirkerel palo veša, numa palo manuša. Lakere muršes našunel imar o jilo u lake pes dochudel tiž pharo nasvalipen. Sar onkologicko pacientka, nasvali rakovinaha hiňi operimen imar trival. No naperel pro khoča. Feder pes lake del duma palo da kaj dživen jekhetanes pre dvorica peskere nek terendereha čhaveha. Joj hino butakero slugadis u leskeri romňi hiňi sikhľardi/učiteľka. E raňi Zlatica sig visarel o vakeriben khatare peskero nasvalipen ko da sar igen rado šunelas te vakerel le phure Romen. Sar peske kerelas poznamkici pal oda so vakerkerenas. Kajse cikne irinde papira la sas garuvkerde andro žebi, kabelkenge, thaj andro šuflika.

„Miri daj hiňi imar beršende, kana korkora lake kempel šegitipen, vašo da lake mira sasta pheňaha šegitinas amara nasvali pheňaha. Ke kada savoro mejk miro nasvalo murš u oda dives kana mange phende o doktora savo džungalo nasvalipen hin thaj man korkora – avľom khere, zaphandom pal peste o vudar u rovkeras, rovkeras. Paj mange doavľa ke godi kaj našti čak rovav, kaj našti pal peste niso te namukav pre kadi luma/svetos. Kezdindom te rodkerel khereha savore mire garude papira pre save mange ola berša irinkerdom ola vakeribena phure Romendar. Kezdindom me te irinel.“

Adadives hiňi e raňi Zlatica jekh khatare ola manuša save hine andro Romano poetiko/literano kluboste Banska Bystricate. Andro zbornikos romano študijenge Romano Džaniben, Čechende lake beršeste 2009 avľi dine trin iribnaskere djela: Sar o Rudkos ňerinda/avri khelada o lustros, Ko sam amen?, O Roma thaj e Bela. Lakeri vakeribnasakeri/povjedka Romane džuvľa sas publikimen beršeste 2010 pro serveros romea.cz zaučhardo projektoha Roma save irinen. Lakere aver iribnaskere buta sne pajk mejk publikimen andro dujto zbornikos Kham andro bala, savo pherade iribnaha o člena khataro romano poetiko klubos Banska Bystricate – Krajsko romaňi asocijacaha. Lakere mejk aver iribnaskere djeli hin e Romaňi čerčeň, Romane vakeribena paše jag vaj o Romane paramisa prejaklo čhavore.

E vakeribnaskeri Sar o Rudkos ňerinda/avri khelada o lustros hin čačikano vakeriben, savo lake avri vakerda lakero papus. Thaj e karibanskeri Romane džuvľa irinda čačipnendar save pes ačhile. Pherade hine leperibnenca – dukhavipena khataor dujto lumakero mariben – str. 7 >>>

Viola Petrášová – Stojková: Umenie z hlíny

Rómovia veria, že zabudnúť na zomrelých je rovnaké ako nechať ich po druhý raz zomrieť. Aj preto sa v rodinách trdujú príbehy o predkoch, o ich brdinských činoch, ale aj dôvtipe. Možno na to má vplyv aj absencia písanej histórie. O významných Rómoch a Rómkach sa z písanej literatúry majority dozvedáme iba veľmi málo. Je dôležité nezabúdať na tých, ktorí už nie sú medzi nami, ale svojím životom a tvorbou zanechali po sebe stopu bodnú nasledovania. Nepochybne takou bola aj keramička Viola Petrášová – Stojková. Zomrela veľmi mladá, v rozpuku svojich tvorivých síl, ale vďaka SNM – Múzeu Ľudovíta Štúra v Modre sa zachovala značná časť jej tvorby.

Život

Viola Petrášová sa narodila 10. augusta 1962 v Bratislave. Jej rodičia patrili ku skupine tzv. olašských Rómov a žili v Bratislave. V útlom detstve bola odobratá z rodiny a umiestnená do detského domova. Jej mama neskôr emigrovala do Švédska a otec zostal v Bratislave. Na strednú školu nastúpila na Učňovskú školu v Pezinku – odbor keramika. Časť štúdia trávila v škole a časť na praktickom výcviku vo výrobnom družstve Slovenská ľudová majolika v Modre, kde sa po skončení strednej školy aj zamestнала. Nastúpila do retušárskej dielne. Ešte počas štúdia sa zoznámila s Danielou Hutárovou – Dóóďou, ktorá sa stala jej celoživotnou kamarátkou a dôverníčkou.

V Modre sa zoznámila aj so svojím budúcim manželom Dušanom Petrášom. Zosobášili sa v roku 1982 a zakrátko sa im narodil syn Marián, ktorého ale všetci volali Majko. Jeho krstnou mamou bola Daniela Hutárová. Vzťah s manželom Dušanom bol osudový.

Po roku 1989 nastali zmeny aj vo výrobnom družstve Slovenská ľudová majolika. Na prelome rokov 1991 a 1992 sa Viola rozhodla zriadiť vlastnú keramickú dielňu a v máji 1992 požiadala o registráciu živ-

cam a stvárneniam rómskej tematiky. Niekedy v tomto období sa Viola Petrášová stretla aj s otcom, ktorý žil v Bratislave.

Začiatkom roka 1995 sa Violin manžel dostal do finančných problémov, ktoré sa rozhodol riešiť samovraždou. Viola sa nedokázala z jeho smrti spamätať, bola hospitalizovaná v Psychiatrickej nemocnici Philipa Pinela v Pezinku. Jej známi ju tam boli viackrát navštíviť. Toto obdobie pokladajú za veľmi smutné. Viola Petrášová dobrovoľne odišla zo sveta 31. marca 1995. Manželia odpočívajú v spoločnom hrobe na cintoríne v Modre. Po Violinej smrti sa začal boj o výchovu syna Majka, v tom čase mal asi 13 rokov. O jeho výchovu prejavila záujem Daniela Hutárová, s čím ale nesúhlasil jeho starý otec. Nakoniec sa chlapec dostal do pestúnskej starostlivosti a až do osemnástich rokov žil v rodine priamo v Modre. Neskôr odišiel za starou mamou do Švédska.

Umelecká pozostalosť po Viole Petrášovej – Stojkovej bola v roku 1995 odpredaná Slovenskému národnému múzeu – Múzeu Ľudovíta Štúra v Modre.

Tvorba a hľadanie koreňov

Viola Petrášová si bola vedomá, že ak má keramikárska výroba uživiť rodinu, bude musieť robiť produkciu tak, ako aj iní keramikári v tom čase, predajnú na trhoch a jarmokoch. Boli to rôzne podkovičky, srdiečka, štvorlístky – jednoduchá komerčná tvorba, nenáročná na výrobu, relatívne lacná, ktorá však bude garantovať pravidelné príjmy. Počas viac ako desiatich rokov v Slovenskej ľudovej majolike si osvojila všetky technologické postupy a poznala žiadané vzory. Takáto výroba preto nebola pre ňu náročná a umožnila jej vytvoriť už od začiatku aj priestor pre vlastnú tvorbu. Práve s tzv. komerciou jej chodili pomáhať aj bývalé kolegyně a kamarátky. Avšak aj pri tejto výrobe bola Viola precízna a chcela, aby výrobky boli bezchybné. Na zadnej strane ich podpisovala svojou značkou VIKÁ.

Robila aj väčšie komerčné predmety, dózy na bonbóny, maľované tanieri s postavičkami v krojoch, maľované plató. Boli to skôr predmety určené ako darčeky či suveníry do zahraničia. Aby krojované postavičky boli čo najvernejšie, chodila si požičovať odbornú literatúru. Postupne dopĺňala tradičné majolikové vzory o nové prvky a začala experimentovať aj s farebnosťou. Naďalej uprednostňovala čistotu a remeselné prevedenie.

Ďalšiu skupinu v tvorbe Violy Petrášovej tvoria dekoratívne predmety s rómskym motívom. Zaujímavým, mierne humorným spôsobom zobrazuje svoje videnie Rómov. Rómski muzikanti vyzerajú dobrosrdečne, ako keby práve koncertovali na dedinskej zábave alebo jarmoku. Charakteristické čierne vlasy a fúzy len dotvárajú romantizujúce predstavy. A veľká náušnica v uchu je akoby identifikačným znakom. Dala si záležať aj na doplnkoch – šatke okolo pása a klobúkoch.

Táto tvorba je akýmsi preklenutím medzi klasickou dekoratívnou majolikou a reflektovaním rómskej témy. Do istej miery sa to dá vnímať ako hľadanie a vyrovnávanie sa s rómskou identitou.

Viola Petrášová si od útleho detstva uvedomovala, že je Rómkou, ale o rómskej kultúre a dejinách sa začala dozvedať až po roku 1989. Značný vplyv na ňu mala aj cesta do Švédska. Samostatná kolekcia inšpirovaná jej rómstvom bola súčasťou jej prezentácie na výstave Išli dlhou cestou. Tá sa konala v Etnografickom múzeu v rakúskej obci Kittsee v roku 1993. Práve pre výstavu v Kittsee vznikla aj séria darčkových predmetov, sošiek muzikantov. Verejnosť mala možnosť jej tvorbu vidieť aj o rok neskôr na výstave vo vtedajšom Leninovom múzeu v Bratislave.

Vrcholom tvorby keramikárov je figurálna tvorba. Aj Viola sa snažila sa stvárňovať motívy ženy, matky a lásky milencov. Časť jej tvorby s rómskym motívom vychádza zo stvárnenia ženy – matky. Ide o staršiu, robustnejšiu ženu v tradičnom odevu. Pravdepodobne bola inšpirovaná tetou vo Švédsku. Vytvorila aj mužský motív. Obe busty sú asi 35 centimetrov vysoké, glazované a zafarbené tmavými farbami. Pôvodné stvárnenie je v držbe súkromných vlastníkov, ale zachovali sa odliatky v menšom prevedení a patinovaní. V pozostalosti je aj glazovaná socha a masky, ktoré akoby boli hľadaním spojenia Rómov s indickou pravlastou. Úplne výnimočné postavenie v tvorbe Violy Petrášovej zaujíma štúdia plastiky nazvanej Milenci. Ide o zobrazenie pevného vzťahu muža a ženy, ich prepojenie, ba až splynutie. Akoby táto plastika vyjadrovala jej vzťah k manželovi a ich tragický koniec.

Za zmienku ešte stojí farebnosť autorkinej keramickej tvorby. Ak vezmeme do úvahy, že sa vlastnej tvorbe venovala iba necelé štyri roky, sú v jej vyjadrovacích prostried-

koch badateľné viaceré prúdy. Zatiaľ čo modranská majolika preferuje čistotu a presnosť výtvarného prevedenia, Viola Petrášová experimentovala aj s ležérnejším výtvarným prevedením a používaním tmavších farieb na väčších plochách, ktoré nie sú pre majoliku typické. Kolegovia keramikári sa zhodujú v názore, že vo farbách chýbala Viole Petrášovej „ohnivá červená“. V 90. rokoch 20. storočia bol problém nájsť farbu, ktorá by po vypálení mala správny červený odtieň.

Medzi najintímnejšie časti pozostalosti po Viole Petrášovej patria skice. Nie je ich veľa, ale podávajú obraz jej vnútorného sveta – toho, čo ju najviac oslovovalo. Niektoré sú veselé a iné, ktoré asi vznikli krátko pred smrťou, sú plné beznádeje a smútku. Pozoruhodné sú aj štylizované skice s červenými prvkami. Či už zachytávajú tváre alebo tanec, predstavujú iný rozmer tvorby Violy Petrášovej. Diela z pozostalosti autorky naznačujú viaceré výtvarné polohy mladej talentovanej keramičky. Žiaľ, už sa nikdy nedozvieme, ako by sa vyvíjala jej kariéra.

* * *

O dživipen

E Viola Petrášovo ulíla andro10. augustos 1962 Bratislavate/Požomate. Lakeri daj the o dad has vlachike Roma the dživenas andre Bratislava. Sar has cikňori, ta la ile khatar e famelija the dine la andro čhavorkano kher. Lakeri daj palis gejla andre emigracija andro Švédsko the o dad ačhila Bratislavate. Pre maškarutňi škola gejla pre Učňovsko škola andro Pezinkos – pre obo- ris keramika. Varesave dživesa has andre škola the aver dživesa has pre praksija andro vi- robno družstvos Slovenská ľudová majolika v Modre, kaj la pal e škola dine e buťi. Gejla te kerel andre retušersko diľňa. Mek akor sar phirelas andre škola prindarda la Daniela Hutarovo – Dóóda, savi paš late likerelas calo dživipen sar baratkiňa.

Andre Modra prindarda the peskere romes le Dušanis Petrašis. O bijav len has andro berš 1982 the na but pal o bijav lenge ulíla o čhavoro Marián the savore les vičine- nas Majko. Bolda les e Daniela Hutárovo. Lakero dživipen le Dušanoha has predal e Viola igen angluno.

Pal o berš 1989 pen kerenas o nevipena the andro družstvos Slovenská ľudová ma-

jolika. Sar pes phagelas purano the nevo berš 1991/1992 avla lake pre godi, te kerel peskeri keramicko diľňa the majoste andro berš 1992 mangla o živnostensko lil. Lenge- ri keramikarsko diľňa lenge polokes anelas e chasna. La Violakero rom o Dušanis phire- las le motorihla the hordinkerlas e keramika kaj kampelas the mek bajinelas pal o stroja andre diľňa. E buťi the e produkcia predal o tarhi, the o artikla, save kerelas joj korkori oda has bari buťi, andre diľňa has 10-12 ora. Phirenas pal late o džuvlija, save laha kere- nas andro družstvos the šegitinenas lake la butaha. Sar pejla tele o trastuno poch- tan/opona vičinda lake e daj khatar o Šved- sko u varekana andro 90. berša gejla e Viola te dikhel la da the le phralen, pheňen, save has la da avre romeha. Akor lake avle pre godi buter buťa the duminelas pal romaňi tematika. Andre ada časos tiš e Viola Petrášovo dikhla peskere dades, savo dživelas andre Bratislava.

Pro agor andro berš 1995 has la Violakere romes e bibacht le lovenca the korkoro pes murdarda. E Viola na džanelas so bijal o rom te kerel, kampa la te del andre psychiatricko špitála Philippa Pinela ko Pezinkos. Phirenas pal late o manuša, so la prindarenas. Phen- en, hoj kada časos has igen dukhado. E Vio- la na birinelas te dživel the tiš pes korkori 31. 5. 1995 murdarda. Soduj džene pašlon an- dre jekh char pro cintorinos Modrate. Sar e Viola čori muľa ta has bari bibacht, paš kas- te lakero čavo o Majkos dživela, akor leske has vaj deštetrin berš. Kamelas les te likerel e Daniela Hutárovo, no leskero papus oda na kamelas. Pro agor dine la čhavores ko pestuna prosto andre Modra, kaj dživelas kim leske na has deštheocho berš. Sar barila ta gejla pal e baba andro Švédsko. Savore umelecka artikla pal e Viola Petrášovo - Stoj- kovo has andro berš 1995 bikende le Sloven- skone nacijskere muzeumoske – Múzeum Ľudovíta Štúra v Modre.

Lakere umelecka buťa the sar rodelas peskeri romaňi identita

E Viola Petrášovo mišto džanelas, hoj te kamela, te la famelija hin pal soste te dživel, kampela lake te kerel ajsi keramika, sar ke- renas akor the aver manuša, avka, te la šaj bikenavkerel pro tarhi. Has oda keramicka petalica, jilore, čarori, komerčna veci, save pen lokes kerenas, na has kuč, no anenas la famelijake e chasna. Buter sar deš berš an-

dre Slovenskej ľudovej majolike mišto džanelas e technologija the so o manuša mangel. Kada pre dal late na has pharo te kerel u has la časos, te kerel the oda, so ka- melas joj. La komercijaha lake phirenas te šegitinel o džuvlija, so laha kerenas the o baratkiňa. Savoro so kerelas, kamelas te kerel igen lačhes. Pre paluňi sera, pre lakeri keramika irinelas peskero nav VIKA.

Kerelas the bareder komerčna buťa, o dózi pro gulipena, malimen taňira le ma- nušenca andro kroji, malimen baro taňiris. Has oda e keramika, savi pes delas sar da- runkos the džalas andre aver thema. Te ke- rel le manušen andro krojos čačikanas, phi- relas peske te mangel e odborno literatura.

Buter the buter bararelas the o majolikova vzori delas andre vareso nevo the chudla te ke- rel o eksperimenta the le farbenca. No, furt ba- jinelas pal o žužipen the čači vastengeri buťi.

Aver produkcia andre lakeri buťi hiňi e de- korativno keramika romane motivenca, kaj si- khađa nevo the čeporo pherasuno dikhiben pro Roma. Romane lavutara dičhon avri sar manuša lače jileha, avka, sar te bašavenas pre zabava pro gav, abo pro tarhos. Kale bala the o bajuza hine sar romanticka simbola. The bari čeni andro kan hin identifička značka. But bajinelas te oda hin sar andre realita – o khos- no pašal o per the e stadi pro šero.

Kadi lakeri buťi hin ajsi drom maškar e klasicko dekorativno majolika the e re- fleksija te džalas pal romano folkloros. Šaj oda dikhas sar oda, hoj rodelas the arakhe- las romaňi identita. E Viola Petrášovo imar ciknoestar džanelas, hoj hiňi Romňi, no pal romaňi kultura the e historija chudla va- reso te džanel pal o berš 1989. Andre kada lake but sikhada o drom andro Švédsko. Kerda e kolekcija andre savi lelas e inšpira- cija andro romipen the sikhada la pro vista- va Išli dlhou cestou, savi has andro Etnogra- ficko muzeumos andre rakusko gav Kittsee andro berš 1993. Pre kaja vistava kerda tiš e serija le darunkenca, has oda cikne soški sar romane lavutara. Savore manuša šaj di- khle lakere buťa the aver berš pre vistava sar has varekana o Leninovo muzeumos andre Bratislava.

Sako lačno keramikaris kamel te kerel e figuralno tvorba/buťi. E Viola tiš kamelas te kerel o motivos la džuvlijaha, sar daj, o kamiben the o pirane. Jekh koter khatar lakeri buťi romane motivenca džal avri olestar, sar joj dikhelas la džuvla – la da.

Džal pal phureder, thuleder manušni, urdi andro tradično uraviben. Šaj avel, hoj e in- špiracija la diňa lakeri bibi andro Švédsko. Kerda the muršikano motivos. Soduj busty hine vaj 35 cm bare, hin upre e glazura the hine malimen mutne farbenca. O figuri hi- ne andro vast le manušen, save len cinde, no ačhile lendar o odlitki save hine cikne- der sar o originala the hin upre e patina. Maškar oda, so pal late ačhila, hiňi tiš e so- cha la glazuraha the e maska, save dičhon avri, sar te bi e Viola rodelas so jekhetaňarel le Romen lengere purane dživipneha andre Indija. Jekh but angluňi lakeri buťi hin e štu- dia plastiki savi e Viola vičinda Pirane. Džal pal oda, hoj kerda muršes la džuvlijaha, sar hine kija peste jekhetanes phandle, hoj dič- hon sar jekh manuš. Sar te bi aja plastika si- khavelas sar but peskere romes kamelas the oda, sar tragiccko agor len soduj dženen has.

Mek šaj vareso phenas pal o farbi andre lakeri autorsko keramicko tvorba. Te dumi- naha pal oda, hoj e autorsko tvorba kerelas ča štar berš, hin andre lakere buťa buter droma. E modransko majolika dikhel o žužipen andro vitvarno prezentacija, no e Viola Petrášovo kerelas o eksperimenta the kamelas e keramika te prezentinel če- poro avresar, kerelas mutneder o farbi the pre bareder thana, save nane vaš e majolika tipicka. O kolega keramikara duminen, hoj andro farbi la Violake kampelas buter „ja- gali Iofi“. Andro 90. berša 20 šel berša has phares te arakhel e farba, savi pal o labari- ben andre bov, has ajsi sar kampelas.

Maškar nekintimneder kotera save pal e Viola Petrášovo ačhile peren o skici. Nane but, no sikhaven lakeri vodi, oda, so la inte- resinelas. Varesave hine pherasune, aver, save kerelas anglal oda sar čori muľa, hine mutna, hin andre baro pharipen. But inte- resantna hine the štilizimen skici lole far- benca. Či sikhaven o muja, abo o kheliben, sikhaven aver drom andre tvorba, so kere- las e Viola Petrášova.

O umelecka buťa, save ačhile pal terňi ta- lentovano keramička sikhaven buter dro- ma, andre lakeri tvorba. Baro pharipen hin, hoj imar nika šoha na džanaha, save dro- meha bi džalas lakeri karijera.

Text je súčasťou katalógu, ktorý vydalo občianske združenie In Minorita. Autorkou textu je Zuza Kumanová, PhD. v spolupráci s Aninou Botošovou. Preklad do rómskeho jazyka: Eva Danišová

Ako Rómovia hrali na grófskom bále

Príbeh, ktorý vám teraz rozpoviem, sa nestal ani za siedmimi horami a siedmimi dolami a ani tam, kde sa piesok lial a voda sa sypala. Nestal sa ani v Oriente, ani v Indii a ani v Egypte, ale v grófstve Patchiwalsko. Námet k napísaniu príbehu mi dal môj už nebohý otec, ktorý nám, deťom, často rozprával príbehy. Jeden z nich bol o tom, ako rómska hudobná kapela hrala na grófskom bále. Rómovia kedysi boli veľmi dobrí rozprávači a vedeli to podať bravúrne, mali dar od boha – prirodzený herecký talent. Do príbehov, ktoré rozprávali, vedeli vložiť vlastnú invenciu (dôvtipnosť, nápad), čím ich obohacovali. Takým bol aj môj už nebohý otec. Podme ale k samotnému príbehu, ktorý je o tom, ako Rómovia hrali na grófskom bále.

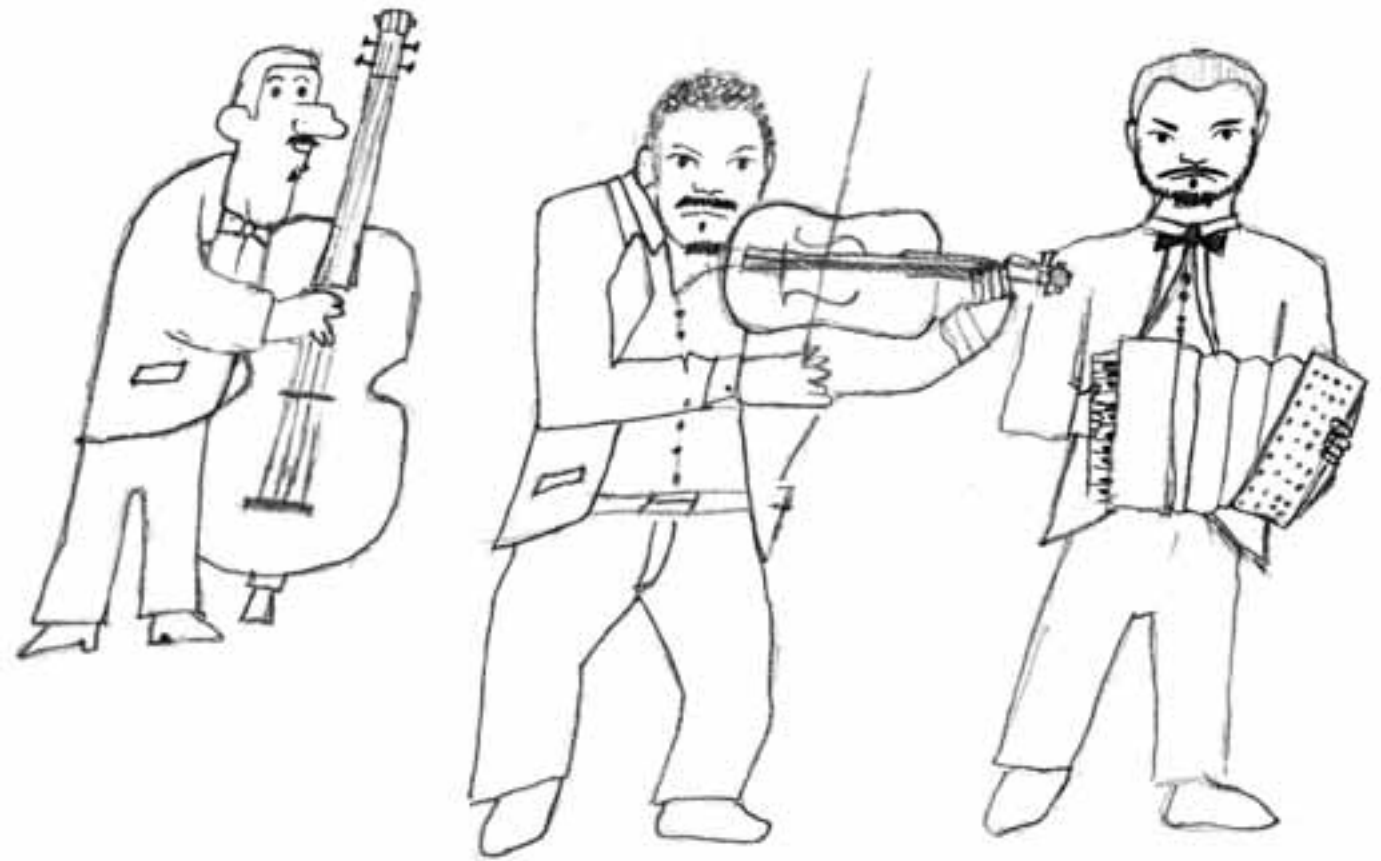
Je začiatok týždňa, poludnie, a Róm, jeden z členov rómskej kapely Zolo sedí v miestnej krčme v grófstve Patchiwalsko. Popíja malé pivo, ktoré mu kúpil jeden z miestnych gazdov za to, že mu zahral na husliach. Sedí a rozmýšľa, kde zoženie nejaké peniaze alebo jedlo, aby mohol nakŕmiť svoje malé, hladné deti. „Ani práce niet, ani malej službičky u nejakého gazdu, ani nás nikto nevolá hrať ako kedysi,“ zamýšľa sa Zolo nad biednym životom nielen svojím, ale všetkých Rómov v grófstve. „Prečo nás, bože, trestaš, prečo nám nepomôžeš?“ modlí sa.

Rómovia sa kedysi v tomto grófstve mali veľmi dobre. Bola aj práca, aj služby u gazdov a muzikanti nemali núdzu o hranie pánom – mulatovali, oslavovali a zabávali sa. Grófstvo sa rozvíjalo vďaka rómskym remeselníkom. Konali sa tu pravidelné trhy a jarmoky, na ktorých rómski remeselníci, a nielen oni, predávali svoje výrobky – kované, prútené, drevené. Obchodovali s koňmi a umelci predvádzali svoje umenie. Príjmy grófstva rástli, a to bohatlo. Situácia sa zmenila pred nejakým časom, keď sa miestny gróf Tchawo Patchiwalski z ničoho nič vytratil zo svojho grófstva. Povráva sa, že na neho padla veľká kľatba.

Vráťme sa ale späť do krčmy. Ako tam Zolo sedí a zamýšľa sa, z ničoho nič sa pred miestnou krčmou zjavil panský koč zapriahnutý štyrmi krásnymi, čiernymi žrebcami s veľkými, nádhernými hrivami. Veru, tie kone sú nádherné a všetci vyvaľujú oči. Kladú si otázku, kde sa koč s tými koňmi vzal, a prečo zastavil akurát pred krčmou? Kočš – grófsky lokaj – zostúpil z koča a aj s koňmi ho priviazal o strom, ktorý stál pred krčmou. Báľ sa, aby sa kone nesplašili a neutekli, lebo práve vyzváňali zvony na neďalekej kostolnej veži, ktoré oznamovali poludnie. Potom si to lokaj namieril rovno do krčmy k Zolovi. „Ty máš hudobnú kapelu?“ spýtal sa ho. Prekvapený Zolo skoro oneml, bol zmätený a zmoľhol sa iba na kývnutie hlavou. „Dobre, v sobotu o takomto čase prídem po teba a tvoju kapelu. Budete hrať na grófskom bále!“ lokaj to povedal takým zvýšeným tónom, že Zolo nemohol povedať nie. Iba kývol hlavou, že budú hrať. Lokaj hodil krčmárovi zlatku a nakázal mu, aby Rómov v sobotu, kým po nich nepríde pohostil, dal im najesť a vypiť. Zolovi dal štyri zlaté s tým, aby zašiel za miestnym krajčírrom Suvalskim, ktorý býval na konci úzkej uličky oproti krčme. Ten rómskym hudobníkom ušije do soboty štyri pánske obleky, aby na grófskom bále vyzerali k svetlu. Lokaj odišiel a všetci v krčme ostali v nemom úžase.

„Ďakujem ti, Bože, že si ma vyslyšal a poslal grófskeho posla, ktorý nám dal možnosť zarobiť si nejaké zlatky!“ ďakoval Zolo a so zlatkami utekal rovno za krajčírrom Suvalskim. Cestou však stále myslel na svoje hladné deti. „Čo ak dám krajčírrovi iba tri zlaté a jeden dám žene, aby kúpila deťom jedlo a niečo dobré uvarila?“ uvažoval, ale hrýzlo ho svedomie. „Nie, nie, to nemôžem urobiť! Urazil by som svoju česť a grófskeho posla,“ spytoval si svedomie. „Veru nie! To, čo mi dal na obleky musím dať krajčírrovi, veď už len žena niečo dá deťom pod zub,“ upokojoval sa Zolo, aby si zachoval svoju povestnú česť, poctivosť a spravodlivosť. Ponúkol teda krajčírrovi za štyri obleky štyri zlatky. „Počul som, Zolko, počul, komu idete v sobotu hrať,“ hovorí Suvalski. „Ušijem vám také obleky, že budete vyzeráť ako samotní grófi!“ Pozrel sa na Zola a pokračoval: „Zaplatiť mi nemusíš hneď. Ja počkám, počkám, Zolko, veď my sa po grófskom bále porátame.“ A odporučil Zolovi, aby za tie peniaze kúpil radšej niečo dobré deťom. Aj sa tak dohodli, že mu zaplatí po bále.

Keďže mu ostali všetky zlatky, cestou do rómskej osady uvažoval, že by sa patrilo dať po jednej zlatke hudobníkom z kapely – Belkovi, Arpimu a Ďusimu. Ide, ide, ale po chvíli sa zastaví. „Ale prečo by som mal rozdeliť zlatky rovným dielom? Či azda prišiel grófsky posol za nimi, či azda oni vybavili, že v sobotu budeme hrať na grófskom bále?“ mrmlal si popod nos. „Ja som to bol, veď aj obleky som im dal ušiť!“ Rozhodol sa, že to urobí inak. Žene dá dve zlatky a dve zlatky rozmení na grajciare a rozdelí ich medzi ostatných troch. Vrátil sa teda do miestnej krčmy rozmeniť zlat-

♦ Ilustrácia: Kristián Duda

ky. Dve zlatky rozmenil na dvesto grajciarov a keďže dvesto sa nedá rozdeliť medzi troch rovným dielom, tak si dvadsať grajciarov nechal, kúpil si za ne tabak a dal si ešte jedno pivo. Medzi ostatných chcel rozdeliť stoosemdesiat grajciarov, teda každý by dostal po šesťdesiat. Cestou do osady ho však opäť hrýzlo svedomie. „Nie, nemôžem oklamať mojích rómskych bratov z kapely, veď aj oni majú malé deti a boh vie, či dnes niečo jedli!“ A tak, keďže Zolo bol veľmi čestný, poctivý a spravodlivý človek, dal každému po zlatke a svojej žene osemdesiat grajciarov, veď za dvadsať si kúpil tabak a vypil pivo. Keď sa v osade dozvedeli, že ich chlapi budú hrať na grófskom bále, vypukla veľká radosť a nádej, že sa gróf Tchawo Patchiwalski vrátil a pri tejto príležitosti usporiadal bál. Spievali, tancovali a radovali sa až do rána bieleho. Iba veštica Sadžanli vedela, že sa blíži čas odkliatia grófa Tchawa Patchiwalského, a preto ani nebola prekvapená, že rómska kapela bude hrať na grófskom bále.

Kým sa Rómovia radujú a zabávajú, povedzme si niečo o tom, čo sa vlastne stalo s grófom Tchawom Patchiwalským a kto to bol. Bol mladý, fešný a urastený chlap s krásnymi čiernymi očami a dlhými čiernymi vlasmi, ako sa na mladého a pekného Róma patrí. Kým sa stal grófom, bol vynikajúcim kováčom a miloval kone. Slúžil pánom a gazdom v grófstve. Nejedna panská dievčina po ňom pokukovala. Jedného dňa, keď pri jazierku neďaleko grófskeho paláca napájal panské kone, o ktoré sa staral, grófova dcéra Eva Mária sa chcela pozrieť do jazierka, číreho ako zrkadlo, či je pekná. Pošmykla sa a spadla do vody. Topila sa. Keď to videl mladý Róm, neváhal a skočil do jazierka, aby ju zachránil. Vytiahol ju, vzal do náručia a rýchlo utekal za grófskym doktorom Sasťarelským, ktorý našťastie býval neďaleko paláca. Kontesa, grófska dcéra Eva Mária, prežila. Keď sa dozvedela, že ju zachránil kováč Tchawo, zamilovala sa do neho a chcela sa za neho vydať, ale jej otec gróf Phujski bol proti. Ten vládol vo svojom grófstve Phujsko tvrdol rukou. Jeho poddaní ho nemali radi. „Možno by bolo dobré, keby si ten mladý Róm Tchawo vzal jeho dcéru a s ňou prevzal aj grófstvo, veď gróf Phujski je už aj tak starý,“ želali si poddaní a netajili sa tým, že by proti vláde Tchawa nemali vôbec nič. Bolo by lepšie, ak by nám vládol čestný, poctivý a spravodlivý Róm, ako zlý a krutý gróf, povrávalo sa nielen medzi poddanými, ale aj šľachtou. Aj Tchawo sa zamiloval do krásnej kontesy Evy Márie, ale jej otec ju zavrel do izby na štyri zámky a prikázal svojim vojakom, aby ju strážili vo dne, v noci. Kontesa Eva Mária aj Tchawo boli veľmi nešťastní, že sa nemôžu vidieť a stretnúť. Svitla im však nádej, že budú spolu. Aj grófov hlavný radca Barošeralski mal grófa Phujského plné zuby, a tak pomohol mladým. Vytiahol na verejnosť starý zákon, ktorý napísali veľmi dávno múdri a spravodliví grófi. Zákon 4), v § 4), odstavci 4), písmeno d) hovorí: „*Ak sa ocitne dievčina z urodzeného rodu v nebezpečenstve života a zachráni ju mládenec z neurodzeného rodu, má prvotné právo zachránenu urodzenú*

dievčinu požiadať o ruku. Jej urodzení rodičia sú povinní mu ju dať a aj prenechať vládu, ak mládenec prejaví o dievčinu záujem.“ Na základe tohto zákona starých, múdrych a spravodlivých grófov gróf Phujski nemal inú možnosť, ako privoliť a dať Tchawovi svoju dcéru Evu Máriu za ženu. Ešte predtým dal gróf Tchawovi štyri podmienky, ktoré musí dodržiavať, keď prevezme vládu nad grófstvom: 1. *podmienka – nesmie premenovať grófstvo;* 2. *podmienka – nesmie sa stretávať s Rómami, ani so svojimi rodičmi a rodinou, nesmie chodiť do osady;* 3. *podmienka – nesmie byť čestný, poctivý a zhovievavý voči poddaným v grófstve, musí byť prísny a vládnuť tvrdou rukou;* 4. *podmienka – nesmie pomáhať Rómom v grófstve, a tí musia žiť aj naďalej na okraji grófstva.* Tchawo bol taký šťastný a zaslepený láskou, že grófa ani nevnímali a súhlasil s jeho podmienkami, čo aj podpísal na pergamente. Gróf mu ešte povedal, že ak poruší tieto podmienky, postihne ho za každú porušenú podmienku prekliatie. Gróf teda dal svoju dcéru Tchawovi, ten sa nastahoval do paláca a prevzal moc nad grófstvom. Stál sa grófom a prijal ako druhé meno Patchiwalski. Šľachta, gazdovia a poddaní žiadali nového, mladého grófa, aby grófstvo premenoval, lebo Phujsko znelo ako zlé grófstvo. Nevedeli však o podmienkach, ktoré Phujski dal Tchawovi. A tak mladý gróf Tchawo Patchiwalski na naliehanie ľudu premenoval grófstvo na Patchiwalsko. Neuvedomoval si však, že porušil prvú podmienku. Starý gróf Phujski ho nechal konať ďalej, aby porušil ďalšie podmienky a aby bol trest pre neho tvrdší. Mladý gróf potom spolu so svojou ženou Evou Máriou navštívil rómsku osadu, rodičov, bratov a sestry. Rómom dal prácu u miestnych gazdov a šľachty a začal pomáhať poddaným, aby sa v jeho grófstve ľuďom žilo lepšie. Začal organizovať trhy, jarmoky, na ktoré prichádzala šľachta, gazdovia a kupci z blízokých aj ďalekých grófstiev, a tak obyvatelia grófstva Patchiwalsko mohli predávať svoje výrobky, poskytovať služby a predvádzať svoje umenie. Grófstvo sa rozvíjalo a bohatlo. Aj ľudia sa mali lepšie a boli šťastní. Ľud začal mladého grófa milovať a uctievať. To sa Phujskému nepáčilo a začal konať. Našiel si spojenca – vešticu Sadžanli z rómskej osady. Aj tá mala dôvod na pomstu. Tchawovi rodičia sľúbili rómskej veštici, keď ich syn bol ešte malý, že si vezme jej dcéru Barikaňu za ženu. Tchawo o tomto sľube svojich rodičov vedel, ale láska ku kontese Eve Márii bola silnejšia. A tak starý gróf Phujski vďaka veštici Sadžanli a jej čarom zaklial mladého grófa Patchiwalského a uvalil na neho štyri kľatby po dvadsaťpäť rokov, teda na sto rokov. Toľko k tomu, čo sa vlastne stalo s grófom Tchawom Patchiwalským a kto to bol.

Podme teraz opäť do miestnej krčmy. Rómovia – hudobníci v panských oblekoch a bielych košeliach – netrpezlivo čakajú v miestnej krčme, kedy po nich príde grófsky lokaj. Aj krčmár dostal zaplatené za to, že ich pred cestou pohostí, dá im najesť a vypiť. Hodiny na neďalekej kostolnej veži práve oznamovali, že je poludnie a v tom momente už stál

grófsky koč, zapriahnutý štyrmi nádhernými čiernymi koňmi, pred krčmou. Rómovia nastúpili do koča. Išli smerom ku grófskemu palácu, ktorý sa nachádzal pod lesom, ale pred palácom koč nezastavil. Pokračoval ďalej po ceste smerom do lesa, a tam sa medzi skalnými bralami v hustej hmle koč pomaly strácal. Dorazili na miesto. Koč zastavil pred mohutným a nádherným palácom, kde sa práve schádzala šľachta azda z celého sveta. Cisári, králi, princovia a princezné, veľkovejvodovia, arcivejvodovia, vojvodovia, veľkokniežatá, kniežatá, markízi, grófi, kontesy, baróni – bolo tam asi tisíc hostí. Báľ, ktorý slávnostne otvoril veľkoknieža Zoralski o štvrtej hodine popoludní trval štyri dni a štyri noci. Na štvrtý deň po polnoci boli rómski hudobníci z toľkého hrania veľmi unavení a už ani nevládali stáť na nohách, a tak si zdieľali. Hostia medzitým odišli. Zolo mal ale chuť na cigaretu, tak si jednu ušúľal, vyšiel zadným vchodom pred palác a zapálil si ju. Neďaleko bola stajňa s koňmi. Zolo vošiel do stajne a nechcel veriť vlastným očiам. Bolo tam asi sto koní, jeden krajší ako druhý – veľmi ušľachtilé, s harmonickou stavbou tela a eleganciou, svalnaté, silné, mohutné, anglické, arabské či andalúzske plnokrvníky, holandské teplokrvníky, mustangy a iné vzácne plemená. Zolo vyvaloval oči, keď sa tu zrazu k nemu prihovoral jeden z koní. Bol to čierň kôň s dlhou a hustou hrivou. „Čo tu robíte?“ ozvalo sa. Zolo sa obzerá okolo seba, kto sa to k nemu prihovára. „To ja s tebou rozprávam, stojím rovno pred tebou!“ Zolo pozerá a vidí pred sebou čierneho koňa. „To ty?“ pýta sa Zolo. „Áno, ja!“ odpovedá kôň. „Takže, čo tu robíte?“ pýta sa kôň Zola opäť. „Hrali sme šľachte na báľe a ten sa už našťastie skončil. Teraz čakáme na grófskeho lokaja, aby nás vyplatil a odviezol domov. „...že šľachte!“ pohrdavo mrmle kôň a pokračuje: „Vy ani neviete, komu ste hrali?“ „Ako to?“ zvedavo sa pýta Zolo. „To je vlastne jedno, aj tak som už povedal viac, než som mal,“ odvetil kôň. „Tak sa maj, ja už pôjdem,“ pozdravil Zolo koňa a vybral sa späť do paláca. „Počkej ešte chvíľu!“ kôň ho zastavil. „Never všetkému, čo vidíš a čo počuješ. Never nikomu. Ak vám bude vyplácať grófsky lokaj odmenu a bude vám dávať zlatky, odmietnite ich a požiadajte ho, nech vám mešce naplní popolom z kuchynskej pece. Daj na moju radu, neofutuješ!“ Zolo sa vrátil do paláca k muzikantom, a tiež si na chvíľu zdriemol. Nadránom muzikantov zobudil grófsky lokaj. „Vstávajúte, už je čas, musíme odísť ešte pred východom slnka!“ hovorí lokaj a dáva každému z nich mešec plný zlatiek. „Namiesto zlatiek nám naplň mešce popolom z kuchynskej pece,“ hovorí Zolo lokajovi. Lokaj je ticho, ale muzikanti pozerajú na Zola, čo to tára. „Čo ti haraší v tej tvojej hlave, namiesto zlatiek chceš popol?“ kričia na neho hudobníci. Darma ich

Zolo presviedča, aby dali na neho, že im chce len dobre, oni sú neoblomní. „Ty si vezmi popol, ak chceš, ale my si vezmeme zlatky,“ odvetil jeden z hudobníkov. A tak sa aj stalo. Lokaj naplnil Zolovi na jeho požiadanie mešec popolom. Potom ich kočom odviezol na okraj lesa, koč zastavil a povedal: „O chvíľu bude svať. Ja už ďalej nemôžem, už pôjdete peši.“ Poďakoval sa im a koč aj s koňmi sa opäť v hustej hmle stratil medzi skalnými bralami. Hudobníci sa teda vybrali do grófstva peši. Ako tak idú dole kopcom, doberajú si Zola štrngajúc mešcami: „Zolo, nože aj ty zaštrngaj tvojím mešcom! Ukáž, čo to máš v tom mešci?“ smiali sa mu. Zolo na ich posmechy nereagoval, ale zamýšľal sa, či bol rozhovor s koňom skutočný, alebo to bol iba sen. Mal obavy, či jeho rozhodnutie naplniť mešec popolom bolo správne a či nemal predsa len zobrať tie zlatky. Mal zvláštne, zmiešané pocity. Obával sa, že príde domov k žene a deťom bez peňazí, že nebude čo dať deťom jesť, bude na výsmech všetkým v osade a žena ho za to vyhreší. Ale srdce mu stále našepkávalo, že urobil dobre. Jeho obavy sa však o malú chvíľku rozplynuli. Začalo svať a práve prvé slnečné lúče spôsobili, že sa zlatky zmenili na popol a popol na zlatky. „Jáj, Devla, kde sú moje zlatky?“ kričal Belko, potom Arpi a za ním Ďusi. „Čo sú to za čary, kto to pobosoroval?“ všetci traja plakali a pozreli sa na Zola. „Ukáž mešec!“ prikázali mu. Zolo s úsmevom na tvári zaštrngal mešcom, z ktorého sa ozývali príjemné a upokojujúce tóny rýdžého zlata. „Vidíte, vy tupci, neposlúchli ste ma,“ potom im Zolo všetko vyrozprával o tom, ako sa zhováral s koňom v stajni, a že on mu to poradil. „A čo bude teraz?“ ozval sa Ďuso. „Nič sa nebojte,“ upokojoval ich Zolo. Vysypal zlatky z mešca na zem a spočítal ich. Bolo ich presne sto. Keďže bol Zolo čestný, poctivý a spravodlivý človek, dal každému dvadsaťštyri zlatých a štyri zlaté odložil pre krajčírku Suvalkiho. V osade ich vítali spevom, hudbou a tancom. Oslavovali ďalšie štyri dni a štyri noci. Len veštica Sadžanli bola napätá a čakala, čo nastane. Bola totiž jedinou osobou v grófstve, ktorá vedela o kliatbe, lebo gróf Phujski medzitým zomrel. Iba ona vedela, ako sa môžu prelomiť kliatby – postupne alebo všetky naraz. Vedela, že po dvadsiatich piatich rokoch od zakliatia mladého grófa budú rómski hudobníci hrať na grófskom báľe, po ktorom mohlo dôjsť k prelomeniu prvej kliatby alebo všetkých naraz. Prvú kliatbu totiž mohol prelomiť iba rómsky hudobník, ktorý je čestný, poctivý a spravodlivý. A takým nepochybne bol jedine Zolo. Jeho čestnosť, poctivosť a spravodlivosť mohla prelomiť aj všetky kliatby naraz. Či sa tak stalo, to vám neviem teraz povedať ani ja. Možno v ďalšej časti alebo až o ďalších dvadsaťpäť rokov.

Napísal: Igor Dužda

dosť. Tiež je to aj o výchove a vzdelávaní, lebo takýmto sľubom podľahli aj mladí, ktorým škola nedokáže dostatočne vysvetliť, že takéto jednoduché „riešenia“ viedli v 30. rokoch minulého storočia k druhej svetovej vojne, k presadeniu fašizmu a vyhladzovaniu celých národov a rás. Je na nás ako spoločnosti, aby sme sa dokázali proti tomu postaviť, lebo môže byť neskoro. Podarilo sa nám to v Banskej Bystrici, ale to nestačí. Ak nebudú politici riešiť problémy ľudí a príčiny ich pocitov ohrozenia, môže sa to vrátiť znovu.

Ste ľavicový, prípadne stredolavý politik. Ako sa dívate na krízu ľavice, ktorá v celej Európe stráca na popularite?

Po páde reálneho socializmu sa ľavica ocitla v defenzíve, pretože pravica to interpretovala ako víťazstvo kapitalizmu a filozofie neoliberalizmu. Neoliberalizmus presadzuje slobodný trh s čo najmenej obmedzeniami a tvrdí, že keď sa budú mať dobre bohatí, tak sa budú mať lepšie aj ľudia s nízkymi príjmami. Ale opak je pravdou, lebo sa stále zvyšuje nerovnosť vo svete, kedy bohatí sú stále bohatší a chudobní sú stále chudobnejší. Veľmi presne o tom píše francúzsky ekonóm Thomas Piketty v knihe Kapitál v 21. storočí. Na riešenie nerovnosti medzi ľuďmi nedokázala ľavica ponúknuť vlastné, sociálno-demokratické riešenia. Ešte viac sa to ukázalo po vypuknutí finančnej a hospodárskej krízy v roku 2008. Aj pravica bola ochotná pripustiť, že treba zvýšiť reguláciu kapitálu, aby sa nevytvárali finančné bubliny, za ktorými nič nie je, iba špekulácia. Ale na riešenie vysokých štátnych dlhov ponúkala šetrenie vo verejných financiách a zvýšenie flexibility trhu práce. Po slovensky to znamená zníženie ochrany pracujúcich. Iba ojedinele zneli ľavicové hlasy volajúce po verejných investíciách, ktoré by dali ľuďom prácu v čase krízy. Ľavica zatiaľ nedokáže ponúknuť riešenia, ktoré by boli odpoveďou na problémy, v ktorých ľudia žijú. Presadzujú sa riešenia, ktoré viac vyhovujú oligarchom ťahajúcim politické nitky. Samozrejme sú aj výnimky, veď SMER-SD vďaka podpore voličov sám zostavil vládu v roku 2012. Presadzuje zvýšenie minimálnej mzdy ako tlak na rast plátov, presadzuje príplatky za nočnú prácu a prácu cez víkend, trvá na silnej ochrane pracujúcich. Zákonníkom práce, zaviedol vlaky zadarmo pre študentov a seniorov, čiže robí kroky, ktoré pomôžu ľuďom. Ale kazí si to tým, že sa objavujú prípady predražených nákupov v zdravotníctve, či predražené informačné systémy, eurofondy v prospech vybraných príjemcov. Ľudia to vnímajú tak, že aj tu politiku ovplyvňujú oligarchovia. Moje presvedčenie je také, že Slovensko aj Európa potrebujú silné ľavicové strany, ktoré budú presadzovať záujmy pracujúcich ľudí, sociálne odkázaných a zdravotne postihnutých, ako aj ďalších menšinových skupín, ktorých sa nemá kto zastáť. A budú predkladať návrhy na vyššie zdanenie majetku, na obmedzenie možnosti ukrývať peniaze v daňových rajoch a vyhýbať sa plateniu daní, či sa to týka veľkých nadnárodných spoločností alebo slovenských firiem, návrhy na rozvoj nájomného bývania a ďalšie opatrenia, ktoré umožnia zlepšovať život ľudí aj s príspením štátu.

Kadiaľ podľa vás vedie cesta k vybudovaniu sociálneho štátu, ktorý bude založený na občianskom princípe a etnicita nebude rozhodovať o hodnote a individuálnych kvalitách človeka?

Podľa mňa cesta vedie cez presadzovanie základných sociálno-demokratických hodnôt, ktorými sú sloboda, rovnosť, solidarita a sociálna spravodlivosť. Z nich treba odvodíť odpovede na konkrétne problémy fungovania sociálneho štátu, ktorý vytvorí podmienky pre dôstojný život každého človeka. A to bez ohľadu na jeho národnosť, či etnický pôvod, bez ohľadu na jeho pohlavie, vek, či sexuálnu orientáciu. To je skutočná rovnosť, o ktorú sa musí usilovať sociálna demokracia, nielen o rovnosť príležitostí, ale aj o to, aby ľudia tieto príležitosti mohli využiť. Potrebujeme európsku ale aj domácu diskusiu, ktorá sa nenechá zatlačiť do kúta pravícovou propagandou a bude schopná stanoviť kroky vedúce k posilneniu sociálneho štátu, ktorý bude prospešný pre väčšinu obyvateľov, nielen pre pár vyvolených.

Na záver obligátna otázka: Aké sú vaše plány do budúcnosti a čo si prajete pre seba, prípadne pre spoločnosť ako takú?

Mojím domovským pracoviskom je Univerzita Komenského, kde pôsobím na Katedre aplikovanej informatiky, takže si želim rozvoj vzdelávacieho systému od materských škôl až po univerzity. To je budúcnosť celej našej spoločnosti a vzdelanie môže prispieť aj k zvýšeniu rovnosti v spoločnosti, o ktorej som hovoril. Určite sa zapojím do komunálnych volieb v Bratislave a budem sa snažiť získať dôveru voličov. Mám skúsenosti, ktoré chcem využiť v prospech nášho mesta a jeho obyvateľov. Na dobrovoľnej báze vykonávam funkciu predsedu Slovenskej informatickej spoločnosti a snažím sa prispieť k rozvoju informatiky na Slovensku aj v Európe. Takže mojimi plánmi sú rozvoj výchovy a vzdelávania, lepšie fungovanie samosprávy a zlepšenie informatizácie spoločnosti. Úprimne si želim, aby sa našej spoločnosti darilo, nielen v týchto troch oblastiach, a aby dobrý rozvoj spoločnosti pocítilo čo najviac ľudí na zlepšení podmienok svojho života.

Pripravil: Braňo Oláh

save lake avri vakerďa lakeri daj. Sar korkori phendā, mušindā te zalačharkēle savoro oda so pes le romenge ačhila pre bari bibacht, pal savoro binos savo o butedera historici nairinkerde andro godaver keňvi. Irindā pal akada savoro numa sas la thaj bari dilemma či te phundravel kala dhukavibena pal pale. Andre kadi vakeribnaskeri hino zaučhardo oda so pes ačhila lakera dajorake, sava jekhetanes aver džuvlenca romano taboristar pro agor dujto lumekero maribnaske presovľe – znasilňinkerde o rusike slugađa.

Kada ideos dochudel e raňi Zlatka agor ke peskero iriben neva keňvake pro leperipena – ola so mule andro němčiko koncentračno tabora – Romano parajmoste. Hine irimen andre late leperipena save peske mejk gondolinen zorales, mištes u nabisterde o phureder roma vaj lengere čhavore. Čak oda sar phirkerelas e raňi Zlatka pal kala savore manuša, rodelas len, vakerkerelas lenca pes cirdelas trin duge berša. E keňva imar hiňi avri u hiňi irimen slovačiko, romaňi than ungriko čhibaha. Hiňi pheraďi buteder sar biš kajse vakeribnenca. „Te rodel, te irinel len savore na sas čačo lovki butaha. O manuša nakamen kamibnaha igen te phundraven kajse žajutne leperibena pro kalo ideos. Ačhelas pes, kana len arakhľom, kaj čak bijo lav ačhenas pre mire phučavibena. Avka sar miri daj. Joj niikana navakerelas pal kada savoro so pes lake ačhila. Čak pal

varesave berša, kana dikhľa hoj rodkerava kajse lepreibena prejkali miri keňva kezdindā mange kada te vakerel. U me čak ačhiľom bijo lav – nadžanavas korkori me, kaj miri daj predždiľa kajso manuškero zoralo bibachtalipen. Thaj mira baba liňa peha e Hlikoskeri garda. Tiž palakada navakerďa but berša. Níkana navakerlas palo ́da kaj la chudenas pincate. Ni so laha odoj kere-nas. Níko pal akada savoro nakamelas te vakerel. Pal varesavo ideos pes avľa preada kaj la uďinte le němcence, numa ola save oda kerde ačhine bijo oda kaj len vařakada devľikanes te marel o hakajos/ zakonos...”

E raňi Zlatica Rusova irinel romanes thaj slovačiko čhibaha. Irinel čak proza. O teksti peske korkori rakinel - visarel jekha čhibadar andre dujto. Pal na dugo ideos kana sas Mařkaro naciľakero romano dives chundā řukaribanskero oceňiben vař peskeri buti savi rakinel ko iriben. Kaj zaučhareľ vař aver romane generacijı romaňi čhib poetiko thaneha. Jekhetanes thaj aver romane potenca sas thaj Prahate kaj la vičinde pro nek bareder lumakero romano festivalos Khamoro.

Barikaňi hiňi olestar kaj hiňi romaňi romňi. „Vakerel pes palamende oda hoj sam balvajakere čhavore. Numa amen sam thaj čhavore khataro kham, paňi, veřestar, phuvatar. Sam řukare jilestar, erzinas savoro zoraleder, bo but berša sam zaučharde sar Roma binenca,

manuškero maribnaha. Sam bares barikane, u hin pre soste te rakinel amaro baripen. Avka amen amare dada, daja avri barade, the ke oda, sar kana vareko durkindā pro vudar, na ́čhiľa jov bokhalo, ni avri pro řil.“

Palo nasvalipen phenel, kaj del phariben, dikh, rošņipen, numa thaj zoralipen thaj dikhiben oleske sar pes muřinel o dživipen te chudel thaj aver seraha. Te rakinel peske ko jilo, godi savoro oda so amenge perelas avrikano čak avka. Te rakinel bari paťiv savorenge, ke peste thaj ko ideos /vrjama-ke. U oda sikavela, kaj savoro nalačhiben sas pro peskero agor pro lačo řukariben.

„Nek zoraleder som zaučhardi bachtalipnaha, kana řaj som amare phure romenca. Lengere vakeribena vař mande ačhen pro eršejňiben. Džanav kaj kala lengere vakeribena muřinav te zachudel u te rakinel pro papris. Nařti jojn meren jekhetanes kale manuřen. Lengere vakeribena mange den lořalipen, baripen thaj zoralipen. U nek zoraleder ajso paťaviben, kaj lengere vakeiben na ́čhena bisterde. A akada dives: Hino ajso nalačo bo mařkaro savo nipos hino raki-men pro řerutno ajso varesavo chočavipen/rohajipen. U oleha kaj pes jekh dujtestar cirdas pre aver sera u vař ́oda thaj nařti prindžaras čakikano čakipen pala peste,“ phenel e Zlatica Rusova.

Text: Daniela Obřasňiková, foto: Roman Čonka.

Preklad do rómskeho jazyka: Marián Balog

Zabudnuté kráľovstvo

Autor: Ernest Everhard (Braňo Oláh) / September 2006, fotografie: J. G. Mandel.

Kapitola XI. Diabol z Kanaudž

Na Abdulahovom panstve vládli prísne pravidlá. Všetci otroci museli bezpodmienečne poslúchať svojich pánov a aj tá najmenšia chyba sa kruto trestala. Bičovanie sa stalo úplne bežným prostriedkom. Niekedy dozorcovia pristúpili aj k popravám. Vtedy zhromaždili všetkých otrokov a pred nimi obesili, ubíchovali alebo dali roztrhať psom neposlušného otroka. Otroci pracovali väčšinou na poliach. Od brieždenia do západu slnka drelí do úmoru na troche chleba. Nikdy sa nemohli do syta najesť, lebo prídely jedla boli len také veľké, aby neumreli od hladu a mohli robiť. A tak nečudo, že sa množili prípady krádeží potravín. Mnohí doplatili životom za to, že si na poli pri žatve tajne napchali brucho surovými plodmi. Chorasán zatiaľ bohatol na ich utrpení. V radoch otrokov to vrelo. S údelom otrokov neboli spokojní hlavne ľudia z vyšších várn, pretože práve bývalí šľachtici, brahmani či bohatí kšajtrovia boli vyberaní na tie najťažšie a najponížujúcejšie práce. Prešiel rok odvtedy, čo boli zavlečení do otroctva. Ľudia boli zúfalí, ale nie zlomení. Vytvárali sa rôzne veľké skupiny, ktoré pripravovali útek z tohto pekla na zemi. Charšan ako koniar Sámín mal šťastie, keďže namiesto ťažkej driny na poli mal na starosti Abdulahove stajne plné skvelých koní. Abdulah, vidiac, že sa vyzná vo svojej práci mu dovolil, aby s ním mohla zostať aj jeho nová rodina. Amir teda pracoval s ním v stajniach, Nity a Laxmí dostali miesto v kuchyni. Takto mohli zostať všetci pokope. Nie každý však mal také šťastie – rodiny boli neľútostne rozdelené podľa toho, ako to otrokár práve potreboval. Predával alebo vymieňal svojich otrokov podľa ľubovôle. Z ľudí sa stal tovar, ktorý možno zväžiť, oceniť, predať alebo vymeniť. Charšan si veľmi dobre uvedomoval, aké má šťastie. Náklonnosť medzi ním a Laxmí sa prehĺbila a časom sa do seba zaľúbili. Charšan požiadal rodičov o ruku ich dcéry a Amir aj Nity radostne súhlasili. Svadba prebehla v tichosti – v jednom z domov, kde bývali otroci ich oddal kňaz. Amir vložil novomanželom do úst sladký kan-sar, ktorý sa na konci obradu kladie do úst mladomanželom, aby aj ich budúci život bol rovnako sladký. Charšan bol ako koniar Sámín vlastne celkom spokojný, pokorne prijal svoj údel ako odpoveď bohov na svoje činy v tomto, či v minulých životoch. S Laxmí sa vídali len zriedka, čo ho mrzelo najviac. Obaja počítali chvíle, ktoré ich delili od stretnutia. Tvrdlo pracovali s myšlienkou na milovanú bytosť a aj keď ich sledovali prísne pohľady strážcov, vždy našli spôsob ako im prejsť cez rozum. Keď sa im poda-

rilo prekľznuť, trávili celé noci spolu a čím viac sa ich láske kládli prekážky, tým silnejšia ich láska bola. Spoločne strávené chvíle boli pre nich tým najkrajším, čo v živote zažili. Charšan aj teraz, keď čistil pánovu kobyľu, myslel na svoju Laxmí. Ovzdušie bolo sparné, presýtené pachom koní, ale čistunké. Otroci kládli do válovov krmivo, šikovne preliezali z jedného koterca do druhého. V stajni sa ozývalo spokojné chrúmanie koní. Pokojnú atmosféru náhle prerušil krik, ktorý sa ozýval z opačného konca stajne, odkiaľ k Charšanovi doliehala zvada. Ten prestal s prácou a rýchlo prebehol stajňou k miestu, odkiaľ sa ozýval krik. Pred sebou videl vysokého mladého muža, ktorý škrtil postavou menšieho štyridsiatnika s okrúhlou hlavou a výraznou plešinou. „So mnou sa nebudeš takto rozprávať, ty špinavý šúdra!“ mladík fackoval o hlavu menšieho muža. „Čo ste sa zbláznili, veď ak vás prichytí strážca, zbičuje vás, že si mesiac nebudete môcť lahnúť!“ dohovárал im Charšan. „Čo sa do toho pletieš, Sámín, to nie je tvoja vec!“ oboril sa na neho mládenec. „Rádžera, čo ti zase urobil alebo povedal Yash, že ho opäť biješ?“ pokojne sa ho pýtal Charšan. To sa už zbegli všetci otroci, ktorí v stajni krmili, čistili a napájali kone. „Sámín, zastaň sa ma oproti nemu, zlostí sa a bije len preto, že som mu povedal pravdu. Totižto on stále len spomína, že je šľachtic a musí voziť hnoj so mnou, špinavým sluhom. Tak som mu povedal, že teraz medzi nami nie je žiadny rozdiel. Obaja sme otroci. Ba nie, malý rozdiel tu medzi nami je, on teraz musí čistiť aj latríny,“ ponosoval sa Yash súchajúc si krk, za ktorý ho mocne držali Rádžerove prsty. Rádžera chcel po týchto slovách Yashovi opäť uštedriť niekoľko rán, ktoré mali zatvoriť ústa tomuto drzému šúdrovi, ale Charšan ich od seba spoľahlivo oddelil vlastným telom. „Vari nemáme dosť ťažkostí, ústrkov a bitky od našich väzňateľov? Vy sa škriepite a bijete pre hlúposti namiesto toho, aby ste držali spolu. Ty, Rádžera, si už raz uvedom, že tu nie sme doma v Kanaudž a zabudni na to, kým si bol. Inak, ver mi, dopadneš veľmi zle. Yash, nesmieš byť popudlivý a vysmievať sa ťažkému osudu Rádžerovmu. Vieš, že jemu je ako šľachticovi najťažšie. Správca a stráža ho chcú stoj čo stoj ponížiť a zlomiť a ty namiesto toho, aby si ho chápal a pomohol mu, provokuješ. My všetci musíme držať spolu, inak to neprežijeme a zlomia nás ako suché raždzie. A my predsa chceme prežiť, alebo nie?“ Charšan sa pozeral dookola. Všetci mu dávali za pravdu a pobádali Yasha a Rádžeru, aby sa zmierili. Tí podľahli Charšanovej reči a neochotne si podali ruky. Rádžera sa pritom stále díval do planúcich Charšanových očí a rozmýšľal, odkiaľ ich

pozná. Už ubehol takmer rok odvtedy, čo sa spoznali na Abdulahovom panstve. Nikdy sa nestali priateľmi, aj keď Charšan sa o to párkrát pokúsil. Rádžera ho vždy chladne odbil. Na prvý pohľad sa zaľúbil do Laxmí. Stále využíval každú možnosť stretnúť ju. Nadbiehal jej, chválil sa svojím šľachtickým titulom a bývalým bohatstvom. Zo svojich ukrytých šperkov jej chcel darovať zlatý prsteň a náramok. Keď u nej nepochodil, vybral sa za Amirom. Aj jemu vytrvalo opakoval, že on je z varny Rádžputána a jeho otcovi Rádžerovi I. patrilo niekoľko dedín v okolí Lahauru. A on, šľachtic z varny radžových detí, ponúka sobáš jeho dcére, aj keď je z varny pančama Nedotknuteľných, pretože sa zaľúbil do jej nesmiernej krásy. Amir aj Nity sa zdvorilo poďakovali za nesmiernu česť, ktorú im Rádžera preukazuje, ale nechcú svoju dcéru urobiť nešťastnou, keďže vedia, že miluje Sámína a on miluje ju, slúbili svoju dcéru jemu. Rádžera zúrila a vykričal im, že sú hlupáci, ak uprednostnia koniara pred šľachticom. Od tej chvíle úprimne nenávidel Sámína. Teraz, keď na neho upieral zrak, napriek nenávisti k nemu pociťoval úctu. Aj v tomto prípade stačilo, že mužov požiadal, aby sa rozišli a všetci ho poslúchali ako deti prísneho, ale spravodlivého otca. Vo chvíľach, keď k nim hovoril, vyžarovala z neho akási sila, ktorá mala zázračnú moc získať si sympatie ľudí. Dokonca aj strážcovia podľahli jeho čaru a mnohokrát sa na neho spoliehali, keď ich na dlhý čas ponechali v stajni bez dozoru. Boli si istí, že práca bude dobre urobená, veď Sámín dohliadne na všetko a nebudú žiadne problémy. „Z tohto muža by bol dobrý vodca našej skupiny, on by nás určite stmelil a vymyslel útek z tejto prekliatej krajiny. Potom by som sa ho mohol nejako šikovne zbaviť,“ premýšľal Rádžera. Keď sa zotmelilo, podávala sa vo veľkých domcoch z hlíny, ktoré lemovali obrovský hospodársky dvor a kde sa tiesnili stovky otrokov, skromná večera. Trocha šošovice a kúsok chleba nemohli človeka zasýtiť po dvanást hodinovej drine, ale vďaka tejto troche jedla mohol prežiť. Každý sa sústredil na svoju miskú a každé sústo. Na Charšanove lôžko si prisadol Rádžera. Všade panovalo prítmie, miestnosť osvetľoval len svit mesiaca a niekoľko dymiacich knôtov. „Dnes si mal pravdu, musíme držať spolu, ak to chceme prežiť. Ale podľa mňa treba urobiť viac, aby sme prežili. Chápeš, čo tým myslím,“ šepkal Rádžera. „Prepáč, ale nerozumiem ti, hovor jasne,“ odvetil Charšan a ďalej sa venoval jedlu. „Nuž, ja a niekoľko ďalších si myslíme, že ak zostaneme tu, tak to neprežijeme. My, ako ľudia zvyknutí na slobodu, bez nej skôr či neskôr umrieme. Rovnako, ako smädny na púšti túži po vode, tak

aj my túžime po slobode. Jednoducho – bez slobody náš život nemá zmysel, a preto sme sa rozhodli, že radšej budeme riskovať svoje životy a popravu, než toto pomalé, nedôstojné umieranie neškodného muža. Som si istý, že vieš o čom hovorím. Zišiel by sa nám taký šikovný muž ako ty. Stavím svoj krk, že muž ako ty určite nechce po zvyšok života zostať otrokom. Veď ty si nebol šúdra či špinavý pančama, hádam v tebe zostala aspoň štipka sebaúcty.“ „Daj si pozor na jazyk Rádžera! Aj moja žena je z varny pančama, a predsa nie je ani špinavá ani odpudivá, ako sám dobre vieš,“ priškro ho okríkol Charšan. „Sámin, viem, že nie sme priateľmi a vždy medzi nami bude Laxmí, o lásku ktorej sme sa obaja usilovali. No teraz už je tvojou ženou a ty si vyhral, takže už nemusíme byť nepriatelia. Nemyslíš, že príčina nášho sporu už pominula? Mňa teraz zaujíma len jedno – ako sa dostanem z tohto pekla. Ak zmýšľaš rovnako, o tri dni sa stretneme všetci, ktorí túžime po slobode. Ak sa rozhodneš pre slobodu, vezmem ťa so sebou.“ Rádžera sa zdvihol a nečakajúc na odpoveď odišiel. Ešte v tú noc sa Charšan stretol s Laxmí. Spoločne sa utiahli do tajne, kde vychutnávali sladké dotyk a objatia vo voňavom sene. „Sámin, ako veľmi ťa milujem! Som taká šťastná, až mám z toho strach.“ „Čoho sa bojíš, láska moja? Kým som s tebou, ničoho sa neboj! Nikomu nedovolím, aby ti mohol čo i len vlások skriviť na hlave.“ „Toho sa nebojím Sámin,“ prerušila ho Laxmí, „nemám strach z našich väzniteľov, len sa bojím toho, že som šťastná. Možno sa zo mňa budeš smiať, ale tento pocit pre mňa nie je bežný ani normálny. Celý svoj život som prežila v stradaní a odvrhnutí. Vieš, keď som bývala v biede a opovrhnutí mojej varny Nedotknuteľných s rodičmi v Agre, nemala som dôvod strachovať sa, veď čo som mohla stratiť? Dnes mám teba a s tebou mám to, čo je pre človeka to najdôležitejšie, lásku. No a jednoducho mám strach, že mi bohovia nadlho toto šťastie nedoprajú.“ Laxmí prudko dýchala a ťažko naprázdno preglgla vzlyk, ktorý sa jej dral z hrdla. „Bojím sa, že nás niečo rozdelí a ja ťa stratím. Priala by som si, aby táto chvíľa šťastia trvala navždy.“ Laxmí sa pritúlila na jeho hruď, ktorú pokryla bozkami. „Laxmí, láska moja, nikdy nepripustím, aby nás niečo rozdelilo. To ti prisahám. Nikdy. Život bez teba by pre mňa nemal cenu, ty a láska k tebe urobili zo mňa úplne iného človeka. Predtým som bol pyšný a rozmazaný. Dnes, keď ľúbim teba, akoby som sa naučil mať rád celý svet. Bez teba by som nebol ničím,“ mocne ju objal akoby chcel, aby sa ich telá spojili do jedného. „Dávaj pozor, Sámin, teraz musíme byť opatrní – inak zadusíš svojho syna aj jeho matku,“ so šťastným smiechom mu Laxmí oznámila túto novinu. Charšan od šťastia nevedel ani čo robí, od radosti skríkol na celú stajňu: „Ja budem mať syna!“ Kone v kotercoch sa splášili, erdžali, dupotali a ponad dverce vyhadzovali svoje dlhé ňucháče. Niektoré tíško zaffkali, no hneď sa upokojili, keď zacítili pach svojho dobrého pána, ktorý sa o ne deň čo deň stará. „Sámin, prestaň! Veď nás tu nájdú,“ potíšku sa smiala Laxmí a Sámína stiahla späť k sebe. Obaja sa k sebe nežne túlili a prežívali pocit nesmierného šťastia.

* * *

Na druhý deň skoro ráno sa k Abdulahovmu panstvu blížil nevelký sprievod mužov, ktorí pred sebou hnali malé stádo koní. Zastali pred bránou a netrpezlivo búchali oštepami. „Otvorte a ohlajte vášmu pánovi, že je tu Rašíd a vedie tie najlepšie kone, aké kedy videl!“ mocným hlasom kričal muž v zaprášenej uniforme vojaka. Spod hustých čiernych fúzov sa mu blýskali mocné žlté zuby. Stráže rýchlo otvorili bránu a vpustili do ohrady pri stajni už netrpezlivé kone. Z domu nenáhľivo vyšiel Abdulah oblečený v drahom hodvábe. Obťažkaný zlatými šperkami sa pomaly približoval ku skupine mužov, ktorá privedla kone. Vojaci ľahko zoskakovali z koní a hneď ich dávali do opatery svojim otrokom, ktorí ich sprevádzali. Sámin aj ostatní potajme vykúkali zo stajní a prizerali sa príchodzím. Abdulah si s Rašídom dlho potriasali rukami, úctivo sa ukláňali a donekonečna opakovali Salam. Obaja si ruku pritískali na srdce a potom ju znova zdvihali k perám, blahorečiac bohu. „Rašíd, priateľ môj, nech ťa Alah požehná! Čomu môžem vďačiť za tvoju návštevu?“ falošne sa usmieval Abdulah a podával hosťovi svoju pestovanú ruku. Rašíd mu podal svoju hrubú vojenskú ruku, ba ešte ho aj objal a kričal na celý dvor. „Abdulah, Alah ťa miluje a poslal ma, aby som ti ponúkol v mene nášho priateľstva najlepší obchod, aký si kedy uzavrel. Pozri na tie nádherné, ušľachtilé kone, ktoré nemajú páru v celom Chorasane! Všetky ti ich predám za tisícpäťsto zlatých dirhamov, v mene nášho priateľstva.“ Rašíd mu ponúkol ruku na uzavretie obchodu a spokojne ceril na neho svoje zubiská. „Zbláznil si sa, Rašíd? Odkiaľ by som vzal toľko peňazí? Tisícpäťsto zlatých dirhamov, veď to je hotový majetok! Ak chceš, dám ti za všetky kone päťsto dirhamov,“ teraz ponúkal svoju dľaň Abdulah. Rašíd sa chytil za hlavu, z ktorej zhodil starý šišak a trhal si vlasy. „Za tieto kone päťsto dirhamov! To ich radšej predám mäsiarovi!“ preskočil ohradu, vběhol medzi kone, hladkal ich a chválil ich prednosti.

„Pozri sa na tie mocné nohy, šiju a krásnu hlavu! Len táto kobyľka má cenu dvesto dirhamov!“ Rašíd hladil kobyľu a dokonca ju pobozkal na hlavu, aby dokázal, ako si svoj tovar váži. „My sa asi nedohodneme, Rašíd! Radšej zavolám svojho otroka – chýrneho koniara z Kanaudž a ten nás rozsúdi,“ nečakajúc na Rašídov súhlas poslal Abdulah po Charšana. „Sámin, akú majú tieto kone podľa teba cenu? Ale pravdu!“ povedal Abdulah a skúmavo sa díval na svojho koniara. Charšan vošiel do ohrady, prezerál koňom chrup, nohy, omaciaval boky. Občas niektorého plesol po zadku, aby ho videl bežať. Potom sa vrátil pred Abdulaha s Rašídov, ktorí poslušne čakali na jeho ortieľ. „Sú to dobré kone a podľa mňa majú cenu približne deväťsto dirhamov.“ „Tento otrok, ktorý by nerozoznal osla od koňa, ma chce priviesť na mizinu!“ zúrili Rašíd. Charšan chytil za hrivu najbližšieho koňa – krásne stavaného bieleho žrebca. „Podľa teba je toto tvoj najlepší kúsok?“ spýtal sa Rašída. Ten iba prikývol hlavou. „Tak si určite prehliadol, že tento kôň mal pred časom zranenú ľavú prednú nohu a teraz, keď beží, nemôže na ňu dobre doskočiť, a tak trochu kríva,“ Charšan plesol žrebca po zadku, ten sa rozbehol a až teraz si všetci vrátane Abdulaha všimli túto malú chybu. „Vidíš, Rašíd, aj môj otrok vie, že pýtaš za tieto zvieratá príliš veľa. Ja som si toho žrebca všimol už predtým, len som čakal, čo na to povie obyčajný otrok, ktorý nerozozná osla od koňa,“ víťazoslávne sa škeril Abdulah. „Nech teda je podľa tvojho otroka. Predám ti ich za deväťsto dirhamov.“ Teraz už Abdulah ponúkanú ruku prijal. Charšan si ich viac nevšimál a otočil sa na kone, ktoré pozoroval. Potom si všimol niekoľko Rašídových vojakov a troch otrokov, ktorí ich sprevádzali. Zdvihol ruku, aby pozdravil svojich krajanov. Tí mu pozdrav vďačne opätovali. „Drahý Abdulah, to najlepšie som si pre teba nechával až na koniec. Privedte sem toho diabla z Kanaudž,“ rozkázal Rašíd a popod fúzy sa spokojne usmieval. Všetci zvedavo čakali, kto je ten diabol. Traja otroci odviazali od svojich koní mohutného čierneho žrebca so zviazaným pyskom i nohami. Museli ho ťahať všetci traja, aby si s ním poradili. Kôň sa vzpínal na zadné v snahe zasiahnuť kopytami svojich nepriateľov. Charšan v tej chvíli skamenel a zbledol, akoby videl prízrak. V tom diablovi z Kanaudž totiž spoznal svojho Bucefala. Srdce mu prudko búšilo a do očí sa tisli slzy. V jedinom okamihu mu pred očami prebehli spomienky na domov, na slobodu a na bitku pri Agre, kde to posledné, čo videl pred stratou vedomia bol Bucefalos stojaci verne pri ňom. Áno, je to on, aj keď teraz má oči podliate krvou a chrbát zjazvený po ranách bičom. „Tak čo, Abdulah, nájde sa medzi tvojimi mužmi niekto, kto by dokázal skrotiť tohto diabla? Pozri, aký je krásny a ušľachtilý! Ja som ho ukoristil v bitke pri Agre a odvtedy sa ešte nikomu nepodarilo sedieť na tomto krásavcovi. Mnoho mladých mužov doplatilo svojím zdravím, aj životom, za snahu sedieť na jeho chrbte. No tvoje stajne sú vychýrené široko ďaleko ako najlepšie v celom Chorasane. Máš aj takých mužov? Ak to dokážu, dám ti ho zadarmo a ešte spustím tretinu z ceny za ostatné kone. Ak nie, zaplatíš mi za kone o tretinu viac. Prijímaš?“ rehotal sa Rašíd. Abdulah teraz nemohol cúvnuť. Tento vojak by pošpinil jeho meno po celom Chorasane, a tak musel prijať. „Omar, ukáž čo vieš! Ak skrotíš toho koňa, dostaneš sto dirhamov,“ povzbudzoval svojho najlepšieho muža Abdulah. Všetci druhovia ho potľapkávali po pleciach a gratulovali mu k tučnej odmene. O Omarovi – nevysokom, šlachovitom mužovi – sa hovorilo, že sa na konskom chrbte už narodil. Bol skutočne skvelý jazdec a dobre poznal kone, a preto vedel, že s týmto žrebcom to bude ťažké. Vzal si do ruky dlhý bič, pomaly sa priblížil ku koňovi a niekoľkokrát ho udrel bičom. Kôň sa vzpínal a zlostne okolo seba kopal, no Omar ho tým väčšmi bil. Keď videl, že kôň je unavený a zlomený, priblížil sa k nemu, zobral uzdu a založil mu ju. Všetci videli, že Omar vyhral a kôň je už skrotený. Omar sa usmieval na svojho pána a v duchu počítal peniaze, ktoré dostane. Vyhupol sa na Bucefalov chrbát, no ten sa len teraz začal poriadne brániť. S hrozným revom sa vyrútil oproti skupine prizeraúcich sa ľudí, ktorí sa v momente pred ním rozpáchli ako krdeľ vyplašených vtákov. Potom sa prudko obrátil, strečkoval, akoby preskakoval imaginárne prekážky, vzpínal sa a trepotal vo vzduchu prednými kopytami, akoby sa bránil pred hrozným nepriateľom. Potom sa rozbehol oproti múru a prudko zastavil. Omar vypadol zo sedla. Bucefalos ho s divým erdžaním postúpil a keď mu kopytami rozmliaždil hlavu, ktorá praskla ako zrelý melón, všetci zhromaždení od hrôzy vykriekli. Len Rašíd sa spokojne usmieval. Bucefalos stál nad nehybným telom a zlostne fňkal. „Tak, Abdulah, prišiel si o skvelého muža aj tristo dirhamov,“ ozval sa Rašíd, aby sa nezabudlo na stávk, ktorú uzavreli. „Skutočne je to diabol! Veď sa pozri na tie červené oči a zlostný výraz!“ pri týchto slovách si Abdulah trikrát odpľul na zem, aby ho táto obluda neuhňala svojím pekelným pohľadom. „Zaplatím ti sto dirhamov, ak ho dáš utradiť,“ navrhol Abdulah. „Môžem to skúsiť ja?“ spýtal sa Charšan. „Čo ťa omrzelo život, Sámin? Nie, to ti nedovolím! Teba zabije obluda a ja v jeden deň stratím tristo dirhamov, svoj-

ho najlepšieho jazdca aj koniara. Nie, to by bola príliš veľká strata,“ bránil sa Abdulah. „Ale veď ja som len otrok, ktoré ho ľahko nahradíš! Ale ak sa mi to podarí, získaš tristo dirhamov a žrebca, s ktorým založíš ten najlepší chov, aký kedy táto krajina videla. Dovoľ mi to a neofutuješ.“ Keďže bol Abdulah lakomý, nechal sa presvedčiť. „Ako chceš, otrok, skús to. Ale ak dopadneš rovnako, tvoj pán mi zaplatí tých sto dirhamov, ktoré mali patriť tomu úbohému Omarovi,“ pokojne súhlasil Rašíd istý si svojím úspechom. Abdulah, aj keď sa mu veľmi nechcelo, prikývol na súhlas. Charšan sa pomaly blížil k Bucefalovi, ktorý zlostne a výhražne hrabal mohutnými kopytami. „Nerob to, ak ti je život milý,“ prihovoral sa mu materčinou jeden z Rašídových otrokov. „Doteraz to nikto neprežil! Rašíd na tom už zarobil kopu peňazí, tohto koňa neskrotí nikto.“ „Len sa neboj, priateľu! Doteraz to s ním neskúsil nikto z ľudu Kanaudž. Títo tu ešte nepoznali koleso, keď naši predkovia už jazdili na tých najlepších koňoch pod slnkom,“ smial sa Charšan. Pristúpil k Bucefalovi, ktorý sa strhol, no Charšan sa mu prihovril: „Čo ma už nepoznávaš, priateľ môj?“ Pritisol sa k jeho boku a hladil mu šiju. Potom mu chytil hlavu a dýchol mu do nozdier, stále mu šeptal do ucha. Kôň sa vzopál na zadné a zaerdžal, vzápätí už ležal pri Charšanových nohách ako mŕtvy. Všetci naokolo zostali v nemom úžase. Charšan si ľahol k nemu a znova mu šepkal do ucha. Kôň sa poslušne postavil a čakal, až kým na neho jeho pán nevysadol. Charšan ho popchol a Bucefalos sa rozbehol po dvore, v pokojnom pokluse urobili zopár kôl a nakoniec sa v šialenom trysku rozbehli priamo na Rašída, ktorý stál pred ohradou a len sa neveriacky prizeral. Keď videl, ako sa na neho rúti ten diabolský kôň, zostal od strachu stáť ako prikovaný mysliac si, že odbila jeho posledná hodina. Hodnú chvíľu po tom, ako Bucefalos s Charšanom preleteli ponad jeho hlavu a ohradu tam ešte stále stál a nechápal, ako to ten otrok dokázal. Charšan zosadol z koňa, zložil mu uzdu a nechal ho medzi ostatnými koňmi. Abdulah sa tešil ako malý chlapec, že tak napálil Rašída a za šesťsto dirhamov získa dobré kone a skvelého žrebca na chov. „Sámin, za svoju odvahu si zaslúžiš odmenu. Čo si žiadaš?“ Abdulah sa úplne rozplýval od šťastia, keď mu to navrhol. Potom sa zháčil, lebo si uvedomil, že ten otrok si môže pýtať sto dirhamov, ktoré ako odmenu sľúbil Omarovi. „Chcel by som, aby si jedného starého muža, tvojho otroka Amira, presunul z ťažkej práce v stajniach k ľahšej práci v kuchyni.“ „Tvoje pranie je splnené, pošli ho do kuchyne už dnes,“ tešil sa Abdulah, že tak ľahko obišiel. Keď Charšan prechádzal popri Rašídovi, ten ho chytil za ruku a so zlosťou v hlase sa ho spýtal: „Ako je možné, že si to dokázal? Si čarodejník alebo služobník pekla, že ťa ten diabol tak poslúchal?“ „Nie, len som mu pošepkal, že keď bude poslúchať, tak sa ťa navždy zbaví.“ „Tvoj otrok je nejaký drzý, nezdá sa ti?“ obrátil sa Rašíd na Abdulaha. „S tým už nič nenarobím, takého som ho už kúpil, ale ako si si mohol všimnúť, robote sa rozumie.“ smial sa Abdulah. „Ešte sme spolu neskončili,“ vyhrážal sa mu Rašíd. „Nechaj môj majetok na pokoji, pozývam ťa na malé pohostenie,“ Abdulah vzal svojho hosta pod pazuchu a viedol ho do svojho prepychového domu. Charšan sa otočil a vykročil smerom k stajniam, kde už všetci nedočkavo postávali. Rádžera, Yash, Amir a ostatní sa s hrdosťou usmievali na svojho druhu. Do cesty sa mu postavili traja otroci, ktorí prišli s Rašídov. Jeden z nich, evidentne ich vodca, ktorý varoval Charšana, sa pred ním hodil na kolená. „Pane odpusť mi, že som ťa hneď nepoznal, ale my všetci sme si mysleli, že si padol pri Agre.“ „Vstaň, mne sa nemáš prečo klaňať! S niekým si ma mylíš,“ nevelmi presvedčivo sa bránil Charšan, pokúšajúc sa zdvihnúť tohto muža. „Pane, ja som ťa spoznal! Ty si princ, vlastne teraz už kráľ Charšan!“ rozpačito sa opravil. „Kráľ môj, bohovia ťa zachránili! Ty žiješ, to je zázrak! Ja som Kalpan, jeden z tvojich vojakov – bojoval som s tebou pri Agre a videl som, ako si padol!“ Kalpanovi tiekli po tvári slzy šťastia. Keď ostatní dvaja muži počuli, že tento muž je Charšan – ich kráľ – klakli si pred ním vzdávajúc mu úctu. „Vstaňte, ak ma nechcete vydať do rúk nepriateľa!“ Všetci sa rýchlo postavili. To už k nim mieril jeden z Rašídových vojakov. „Prečo sa ti naši otroci klaňajú?“ spýtal sa siahajúc po biči. „Takto mi vzdávajú úctu za moju odvahu, s ktorou som dokázal skrotiť toho vášho diabla, u nás je to zvykom,“ Charšan sa bez štipky strachu usmieval na vojaka, ukazujúc tak, že nemá čo skrývať. „Ach tak, a ja hlupák som si takmer myslel, že si nejaký kráľ otrokov,“ rehotal sa spolu so svojimi druhmi vojak sácajúc Kalpana a jeho priateľov naspäť do služby svojim pánom. Charšan hneď na počiatku zastavil všetky otázky a chvály svojich priateľov. Všetkých poslal späť do práce, čo stráže s uspokojením sledovali. Potom nechali odniesť mŕtve Omarove telo, po ktorom na dvore zostala veľká tmavá kaluž krvi. Vyschnutá zem ju lačno pila. Charšan vzal stranou do ohrady Amira a obaja dali kúpeným koňom čerstvé krmivo. Kone stáli jeden pri druhom vo vysokej maštali, s nosom v jasiach. Boli to lesklé, dobre živé zvieratá. Bokom od nich stál Bucefalos. Jeho žiarivo čierna srst prechádzala na nohách do jemne hodvábanej čiernej

a chvost mu siahahal až po zem. Keď zachytil Charšanov hlas, zjastril ušami a zaerdžal ako zvon. Ostatné kone splašene dvíhali hlavy a na chvíľu prestali prežúvať. Mladý žrebec sa otieral nosom o svojho milovaného pána, trel sa mu o ruku a hľadal jeho pohladenie. Charšan vzal do rúk kefy a začal čistiť Bucefala, ktorý spokojne chrúmala obrok. Iba občas otočil svoju ušľachtilú hlavu a dotkol sa tváre svojho znovu-nájdeného pána, akoby nemohol uveriť, že je to skutočne Charšan. „Amir, dnes som poprosil Abdulaha, aby ťa preložil do kuchyne a čuduj sa svet, ten zloduch ma vypočul.“ „Sámin, syn môj, mne je tu pri tebe dobre – ja ťa neopustím! Dvom blízkym dušiam sa lepšie znáša trpký osud, ako samému.“ „Máš pravdu, Amir, budeš mi tu chýbať, ale nemysli si, že ťa posielam do kuchyne, aby som ťa nejako šetril. Ty si ešte stále silný muž, ktorý si svoju robotu zastane rovnako dobre, ako ktokoľvek iný. Posielam ťa do kuchyne, aby si ochraňoval naše najdrahšie, Nity a Laxmí, a pomáhal im. Tvoja dcéra bude teraz tvoju pomoc potrebovať oveľa viac ako predtým, pretože pod srdcom nosí tvojho vnuka a môjho syna.“ Amirovi vypadli z rúk vedrá s vodou, priskočil k Charšanovi, objal ho a pobožkal na obe líca. Obaja sa tešili ako malí chlapci. „Keď je tak, pôjdem, Sámin. Sľubujem ti, že ich ochránim, aj keby ma to malo stáť život.“ „Práve preto som ťa tam poslal, pretože viem, že sa o ne postaráš rovnako dobre, ako keby som tam bol ja sám.“ „Sámin, syn môj, musím čosi povedať a odovzdať ti niečo, čo som pre teba opatroval od toho dňa, ako som ťa našiel viac mŕtveho ako živého na bojovom poli pri Agre,“ Amir stiahol Charšana medzi kone, aby sa tak skryli pred prípadnými zvedavými pohľadmi. „Viem, že nie si koniarom a viem, že pochádzaš z kráľovského rodu. To, že som videl, ako sa ti klaňajú tí muži, ma len utvrdilo v mojom presvedčení. Nie, nehovor nič, povieš mi to vtedy, keď to uznáš za vhodné. Tu je niečo, čo patrí len tebe,“ Amir vytiahol zo záhrenia malý kúsok príšerne zašpinenej handry, z ktorej vybral zlatý pečatný prsteň kráľovského rodu Vardhara s vyobrazením bohyne Kálí. Trasúcimi sa rukami ho podal Charšanovi. Ten so slzami v očiach objal Amira a vo svojej ruke zvieral kúsok svojej rodiny, slobody, hrdosti a domova.

**Kapitola XII.
Čas prebúdzania**

Rádžera sa v tajni nenápadne presúval z jednej práce do druhej, až si našiel prácu blízko Charšana. To, čo videl ráno, mu neustále vŕtalo v hlave a nedalo pokoja. „Prečo sa tí muži klaňali obyčajnému koniarovi! Že by ich tak ohromilo to skrotenie koňa? No daj sa mi svete, skrotil vzpurného koňa, veď je koniar. Kto iný by to mal vedieť, ak nie koniar? To predsa nie je dôvod, aby pred ním muži – evidentne bývalí vojaci – padali na kolená?“ pýtal sa Rádžera sám seba a nedôverčivo sledoval Charšana pri práci. Stále mal pocit, že tie ohnivé oči už niekedy, niekde videl, len za nič na svete si nevedel spomenúť, kde a kedy. Charšan si všimol jeho skúmané pohľady, no dnes mal skvelú náladu, a tak na ne odpovedal širokým, priateľským úsmevom. „Len sa smej, Sámin, ja nakoniec prídem na to, čo predo mnou skrývaš, a potom ti ten úsmev navždy zmizne z tváre. Nakoniec to budem ja, kto sa bude smiať, to ti prisahám!“ nenávisť lomcovala Rádžerom, ale na tvári mu hral priateľský úsmev. „Tak čo, Sámin, pôjdeš dnes so mnou na to stretnutie? Dnes to bude oveľa ľahšie – Abdulah bude oslavovať s Rašídom a jeho ľuďmi dobrý obchod. Už si sa rozhodol? Pridáš sa k tým, čo túžia po slobode?“ sprisahanecky šepkal Rádžera Charšanovi. Ten naďalej dával koňom čerstvé krmivo a vodu. Premýšľal nad Rádžerovými slovami o slobode, po ktorej tak túži a pri jeho slovách mu napadlo, že ten muž má oveľa viac odvahy ako on, pretože dokáže riskovať všetko, aj život, len aby mohol žiť slobodne. On, ako keby si zvykol na úlohu koniara Sámina, ktorú doteraz pokorne plnil, ba čo je ešte horšie, akoby sa zmieril s údelom otroka, v ktorom mal prežiť celý zvyšok života. „Mám pokorne slúžiť svojim pánom a ohýbať chrbát do konca života? Občas sa potajme stretnúť s Laxmí, ktorá ich vzácné stretnutia vždy prežíva s pocitom strachu, že ich prichytia stráže? A teraz sa im narodí dieťa, ktorého celoživotným údelom bude otroctvo. To nesmiem nikdy pripustiť! Odvediem svoju rodinu z tohto pekla naspäť do krajiny našich predkov. Aj keď tam už nebudem princom či nebodaj kráľom, stačí, keď budeme žiť ako obyčajní slobodní ľudia. Trebárs môžem ďalej robiť koniara, ba keby som mal byť odsúdený aj na zobranie, ale nikdy nepripustím, aby sa moje dieťa narodilo ako otrok. Či mi aj bohovia nedávajú znamenia, aby som sa už konečne prebudil z tohto zlého sna? Vrátil sa ku mne Bucefalos, Amir mi dal naspäť zlatý pečatný prsteň nášho rodu a Laxmí mi porodí syna. Pred pár dňami som o tom všetkom ani nesníval. Ak už nepočúvnem toto volanie bohov a predkov, tak umriem ako otrok a môj rod bude navždy v ponižujúcom otroctve. Za svoju nečinnosť – lepšie povedané zbabelosť – by som si nič iné ani nezaslúžil,“ Charšan horúčkovo to premýšľal, teraz už naisto presvedčený o tom, že prijme Rádžerov návrh a svoju rodinu odvedie z otroctva, aj keby

ich to malo stáť život. „Rád sa k vám pridám, Rádžera. Kedy vyrazíme?“ „Vedel som, že nakoniec budeš súhlasiť, veď ty nie si človek so srdcom otroka. To som vedel od chvíle, kedy som ťa videl po prvýkrát. Hneď som si pomyslel, že tento muž musí pochádzať z urodzeného rodu, to je vidieť na prvý pohľad,“ prefikane sa usmieval Rádžera čakajúc, že sa Charšan hlúpo preriekne, a tak sa chyť do jeho pasce. „No vidíš, ako sa človek môže myliť, myslel si si, že som z urodzeného rodu a ja som len obyčajný koniar. Netreba vždy dať na prvý pohľad, ten človeka často mátie,“ smial sa teraz Charšan Rádžerovi, aký je priehľadný. „Tak kedy vyrazíme, Rádžera?“ „Všetko ti poviem pri večeri, vyrazíme však hneď, ako sa zotmie, tak sa priprav,“ teraz ho už s vážnym výrazom upozorňoval Rádžera.

* * *

Vo veľkej kuchyni sálalo neznesiteľné teplo, ktoré sa valilo z obrovských pecí, v ktorých sa piekli celé kusy dobytky a hydiny. Omamné vône korenia dráždili v nose a prebúdzali chuť do jedla, no každý otrok mohol akurát tak len pregĺgať sliny, pretože na každom kroku ho sledovali prísne pohľady dozorcov. Boli to pre nich doslova muky – vidieť pred sebou všetky tie dobroty – a im pritom škfkalo v prázdnom bruchu. Všetci sa tešili na večer. To sa im dostanú odpadky z odpadkov, pretože zvyšky po pánoch sa najskôr dostanú k dozorcovi a strážam a až chudobné zvyšky zo zvyškov dostanú otroci v kuchyni. Stráže im naschvál nosili zvyšky mäsa z hovädziny, škodoradostne sa smejúc. Vedeli, že mäso z týchto posvätných zvierat hinduisti nejedia. Mnohých však hlad donútil zjesť aj toto zakázané mäso, ospravedľňujúc sa tým, že bohovia ich opustili. So slzami v očiach lačno obhrýzali kosti. Ostatní sa im radšej otočili chrbtom, aby sa nemuseli dívať na ten hriech. Ženy pripravovali čerstvý chlieb, všade pobehovali ľudia, z ktorých v tej pálave hojne tiekol pot. Amir šťastne pozoroval Nity a Laxmí, ktoré miesili cesto na chlieb. Díval sa do

unavenej, vekom už poznačenej, no napriek tomu pre neho stále tej najkrajšej tváre svojej ženy, ktorú ľúbil rovnako, ako vtedy, keď sa s ňou oženil. On dostal na starosť očistiť celú kopu zeleniny. Pracoval s nožom ako skúsený kuchár, aj keď to nikdy predtým nerobil. No dnes bol šťastný, a tak všetko zvládal s ľahkým úsmevom, ktorý mu občas pohrával na perách. Potichu odriekal bohom ďakovné modlitby za šťastie, ktoré ho postretlo. Dnes sa v kuchyni pripravovalo také množstvo tých najrozličnejších jedál, že služobníctvu by trvalo príliš dlho, keby malo obsluhovať hostí samé. A tak niekoľko žien z kuchyne pomáhalo nosiť na stôl lákavo rozvonievajúce lahôdky. Rašíd so svojím sprievodom netreplivo pozeral na tie hory pečeného mäsa, ktoré pred neho kládlo služobníctvo. Aj Laxmí nosila hostom plné koše čerstvého chleba. Tvár si prekryla závojom svojho chatrneho sári. Snažila sa pôsobiť nenápadne a neupriamiť na seba pozornosť. Niesla veľký košík s chlebom pred Abdulaha a Rašída, ktorí sa hlasne rehotali. No práve, keď kládla pred Rašída čerstvo voňajúci chlieb, závoj na tvári sa uvoľnil a spadol na košík s chlebom. „Odpustite, pane,“ bojazlivo sa ospravedlňovala, chvatne si upravujúc závoj. Rašíd na ňu spokojne ceril svoje žlté zubiská. Chytil jej útlu ruku do svojich hrubých, žilnatých rúk a bezočivo, požívачne sa kochal v jej kráse. „Ako sa voláš, holubička? Snád by sme sa mohli spolu pobaviť?“ chlípne si oblizoval pery pri myšlienke na chvíľe rozkoše, ktoré si užije s touto chutnou otrokyňou. Laxmí sa mu nakoniec vytrhla a rýchlo odbehla do kuchyne. „Máš krásne otrokyne, priateľ môj, len čo je pravda, tvoj vkus je vyberaný.“ „To si ešte nevidel môj hárem, možno ti ho neskôr ukážem,“ spokojne sa usmieval Abdulah a lačno sa zahryzol do lákavo voňajúcej pečienky. Po večeri sa Abdulah a Rašíd rozhodli zahrať kocky. „Vidíš, priateľ môj – Alah mi praje. Chce, aby sa mi vrátili peniažky, ktoré som mal dostať za kone a o ktoré ma pripravil ten tvoj čarodejník,“ rehotal sa Rašíd. Oči mu žiarili nesmiernym šťastím, ktoré dokáže precítiť len skutočný hráč, keď k sebe hrabe peknú kôpku dirhamov. No po čase sa šťastie k ne-

mu obrátilo chrbtom a začal prehrávať. Zo šesťsto dirhamov mu zostalo už len niečo viac ako sto, ktoré však všetky stavil na túto hru. Riadiac sa zúfalým heslom hráčov – všetko alebo nič – podaril sa mu veľmi dobrý hod. Dve pätky a šestka. Pot mu stekal po tvári a fúzoch. Usmieval sa mysliac si, že tento raz nemôže prehrať. Abdulah pokojne a s hrmotom postavil hrací pohár na stolík. Pomaly ho odkryl. Rašíd takmer zamdlel – na stole ležali dve šestky a päťka a on prehral o jediný bod. „Ako sa teraz postavím pred chlapov s tým, že som prehral v kockách ťažko zarobené peniaze krádežami koní, za ktoré mohli odvisnúť?“ Predtým prehrával v kockách len svoj podiel a jeho muži sa mu akurát posmievali štrngajúc mu svojimi plnými mečami pred nosom. Horúčkovito rozmýšľal, ako sa dostať z tejto šlamastiky. V hlave mu zunelo a celá sála sa mu točila pred očami. Za jeden deň stratil deväťsto dirhamov a toho pekelného žrebca, ktorý mu zarábala kopu peňazí. „Predám ti svojich otrokov,“ ozval sa po chvíli rozmýšľania. „Koľko pýtaš? Ale buď prosím ťa, rozumný,“ začal Abdulah s vyjednávaním, strkajúc si do veľkého meča svoju výhru. „Za troch mladých, zdravých mužov, ktorí sú už takpovediac skrotení, žiadam štyristo dirhamov.“ „Nebuď smiešny, priateľu, veď za tú cenu kúpim desať takých mužov,“ obchodnícky sa začal Abdulah rozčuľovať nad nevídanou sumou. No Rašíd rázne prerušil tradičný rituál jednaní svojím nateraz sklamaným, zlomeným hlasom, keď vyhlásil: „Prepáč, Abdulah, teraz sa jednať nemôžem, lebo tieto peniaze patria mojím mužom. Je to ich podiel.“ Abdulah priateľsky pokyvkával hlavou úprimne spolucítiac so svojím dlhoročným obchodným partnerom a bez slova vyplatil zo svojho meča štyristo dirhamov. Vrátili sa medzi ostatných hostí, ktorí sa naďalej bavili vo veľkej sále, zatiaľ čo sa Abdulah s Rašídcom stiahli do súkromia odohrať svoju veľkú partiu v pokoji bez zvedavých pohľadov. V Rašídovi narastal pocit krivdy a hnevu. Hľadal niekoho, na kom by sa mohol vyvršiť a aspoň trochu tak zmierniť svoj nesmierny hnev. S nenávisťou pozeral po svojich spolustolovníkoch, no každý radšej odvrátil zrak. V tom okamihu sa mu pred očami zjavili tyrkysové oči tej otrokyne. „Priateľ môj, pripravil si pre mňa a mojich druhov veľkolepú hostinu, za ktorú ti chcem poďakovať, ale ak ťa môžem o niečo požiadať, teraz sa mi žiada ženskej spoločnosti,“ zaliečavo sa obrátil na Abdulah. „Môj hárem ti je k dispozícii, len si ráč vybrať,“ chápalúco sa usmieval Abdulah. „Ja by som sa rád pobavil s tou otrokyňou, ktorá nás dnes obsluhovala.“ „Ak ti stačí dievka z kuchyne, nech sa páči, len si poslúž,“ Abdulah nechápavo krútil hlavou nad týmto nezvyčajným chovaním. Bol tak trochu urazený, že Rašíd pohrdol jeho vychýreným háreмом. Mrzuto chcel dať zavolať tú otrokyňu, ale nevedel ako sa volá. Teraz aby zavolať všetky otrokyne slúžiace v kuchyni, aby si ten hlupák mohol ukojiť jeho zvláštne chutky. Vidiac, že hostiteľ je jeho želaním rozladený ho Rašíd chvatne ubezpečil, že on si svoju holubičku nájde aj sám. Ponáhľal sa dlhou chodbou z hodovnej siene do kuchyne, kde s hrmotom vykopol dvere. Ženy od strachu vykriekli, keď uvideli vo dverách mohutnú postavu votrelca, ktorý na ne upieral šialene žiadostivý pohľad. „Čo si želaš pane, môžeme niečo pre teba urobiť?“ ozval sa dozorca a hlboko sa uklonil. „Kde je moja holubička s tými krásnymi očami, ktorá mi tak počarovala, že od tej chvíle, čo som uvidel jej nádheru nemyslím na nič iné, okrem jej krásnej tváre?“ Rašíd sa chlípne usmieval a hľadal medzi vystrašenými otrokyňami tie žiariace tyrkysové oči. Laxmí bola v kúte, kde čistila misky a hrnce. Srdce jej prudko búchalo a hrdlo jej stiahol neúprosný strach, keď počula hlas toho muža, ktorý jej naháňal hrôzu od chvíle, keď sa na ňu tak odporne díval. Rašíd vošiel medzi ženy a každej strhával závoj z tváre, až prišiel k Laxmí. Nemusel sa ďalej namáhať. Žena, ktorú hľadal, je tu a trasie sa pred ním ako malé vtáča, ktoré vypadlo z hniezda. „Teraz pôjdeš so mnou, krásavica! Zabavíme sa spolu a budeš spokojná, to ti sľubujem,“ Rašíd ju mocne oblapil okolo bokov a pritisol k sebe. Laxmí sa bránila, ale nič nez mohla voči sile tohto odporného muža. Rašíd cítil na sebe tvary toho krásneho ženského tela a ešte viac si ju pritisol k telu. Teraz cítil na hrudi hroty jej mladých, bujných prs. Mocný oheň žiadostivosti mu preletel telom až sa striasol, keď mu chrbtom prebehli zimomriavky rozkoše. „Nebráň sa, hlupaňa, užiješ si a ešte ti aj dobre zaplatím!“ roztúžene jej šepkal do ucha. Ostatné otrokyne bojazlivo pozerali na túto nehanebnosť a v duchu ľutovali úbohú Laxmí, no zároveň ďakovali bohom, že sa sami nestali obeťou tohto strašného muža. Nity sa vrhla na kolená pred Rašída a prosila ho, aby pustil jej dcéru, veď oni mu nič neurobili. Zbytočne však prelievala svoje slzy. Rašíd jej síce nemohol rozumieť, keďže Nity k nemu prehovorila svojou materčinou, ale z gest a slz pochopil, o čo ho žiada táto žena. On však málo dbal na jej prosby a ťahal brániacu sa Laxmí za ruku smerom k svojej izbe. Vo dverách sa s ním zrazil Amir nesúci vo veľkom koši narúbané drevo, ktoré mu pri zrážke s Rašídcom vypadlo a rozsypalo sa po kuchynskej dlažbe. „Dávaj pozor, ty hovädo! Čo si slepý?“ oboril sa na neho Rašíd. „Pane, kam vedieš moju dcéru?“ namiesto

odpovede sa udivene pýtal lámanou arabčinou Amir. Až teraz si všimol plačúcu Nity a vystrašené tváre ostatných žien. „Neboj sa, o pár hodín ti ju vrátim, nič sa jej nestane,“ mrzuto mu odpovedal Rašíd rozčuľujúc sa nad hlúposťou týchto otrokov, ktorí okolo toho narobia toľko kriku. „Pane, ale moja dcéra je vydatá, preto ťa chcem poprosiť, nechaj ju tak. Určite je mnoho žien v Abdulahovom háreme, ktoré sa potešia tvojej návšteve,“ Amir sa pri týchto slovách hlboko uklonil, chytil Laxmí za ruku mysliac si, že je všetko vysvetlené. „Mňa tvoje reči nezaujímajú, otrok, ja som sa rozhodol pre tvoju dcéru! To ona mi počarovala tými svojimi diabolsky krásnymi očami a kým ju nebudem mať, neuhasím plameň, ktorý vo mne rozdúchala. Tvoj pán mi to dovolil. O ostatné sa nestarám,“ Rašíd chytil plačúcu Laxmí a ťahal ju od jej otca, ktorý ju stále držal za ruku. Amir vo svojej bezmocnosti chytil muža, ktorý ho mohol pokojne a beztriestne zabiť, za rameno a nedovolil mu odísť. Priblížil svoju tvár k jeho a zúfalo mu šepkal do ucha: „Ale ona bude mať dieťa, bude mať dieťa, zľutuj sa pane.“ Namiesto odpovede mu Rašíd vrazil pästou do tváre. Čím viac mu bránili dostať túto otrokyňu, tým viac po nej túžil a nebolo žiadnej sily ani moci, aby mu v tom zabránila. Amir sa zvalil na zem, z nosa mu na bradu tiekol hustý prameň krvi. „Toto ťa naučí správať sa, hnusný otrok! Ešte raz sa ma dotkneš, tak ťa zabijem!“ zúrili Rašíd. Otočil sa a ťahal za sebou bezmocnú Laxmí, ktorej tiež vylepil zopár záuch, aby sa upokojila. Amir sa rýchlo postavil. V šialenom tempe rozmýšľal, ako môže zachrániť svoju dcéru. Pohľad mu padol na starý nôž, ktorý ležal na stole. Schytil ho a rozbehol sa za Rašídcom, ktorý prešiel len pár krokov, pretože Laxmí sa zúrive bránila. Rašíd zostal prekvapený, keď mu tento otrok vrazil nôž hlboko do hrdla. Z tepny vytryskol mohutný prameň jasnočervenej krvi, ktorý na protihľej stene vytvoril veľkú škvrnu. Bezvládne Rašídovo telo spadlo na zem, kde sa ešte chvíľu metalo, kým z tela nevytiekla všetka krv. Amir stál nad ním so zakrvaveným nožom v ruke a díval sa na vystrašenú Laxmí, ktorá sa mu vrhla do náručia. „Budte šťastní,“ to bolo jediné, čo stihol povedať svojej dcére skôr, než ho na zem zrazili drevené obušky dozorcov.

* * *

Charšan, Rádžera a ďalší piati chlapi z Abdulahovho panstva sa tíško vykradli zo svojich barakov a krytí bezmesačnou nocou prekázli strážam. Po hodine rýchlej chôdze prišli ku kopcom husto porasteným stromami, ktoré im mali poskytnúť dobrú skrýšu na ich tajné stretnutie. Rádžera ich voviedol do stredu lesa, kde na malej čistinke čakalo niekoľko desiatok mužov pri malom, sliepnajúcom ohni. Všetci sedeli dookola a netrpelivo čakali na ostatných. Keď prišli aj poslední oneskorenci, postavil sa do stredu muž strednej postavy. Zopál ruky akoby k modlitbe a prehovoril: „Vitajte, všetci! Ja som Gopal a pre tých, čo sem prišli po prvýkrát – naša skupina si hovorí jednoducho Tí, čo túžia po slobode. Prišli sme sem preto, aby sme sa pripravili na útek z otroctva, ktoré nás ako pomaly pôsobiaci jed nebadane, postupne, ale isto zabíja. Správny muž radšej prijme rýchlu smrť ako pomalé potupné umieranie. Všetci mu hlasne dávali za pravdu. Charšan si ich všetkých pozorne prezeral. Väčšinu tohto spoločenstva tvorili mladí muži evidentne z vyšších várn. Vo svetle ohňa sa díval do odhodlaných tvárí, ktoré sa rozohňovali pri myšlienke na slobodu. „Naša vec postupuje príliš pomaly. Potrebujeme viac odhodlaných mužov, ale keď nás bude aj neviem koľko, bez zbraní sa nám náš zámer nevydarí. Tak, bratia, koľko zbraní ste zohnali od posledného stretnutia?“ pýtal sa Gopal. Z radu mužov sa postavil statný, vysoký muž, ktorý v ruke držal objemný balík. Opatrne ho rozbalil. Vo svetle ohňa sa na látke zablysko niekoľko kusov zbraní. „Priniesli sme päť nožov, jeden kosák a dokonca sa mi podarilo ukořistiť kindžal,“ hrdo zdvihol do výšky starý, otlčený kindžal bez pošvy. „Dobrá práca, Harish,“ pochválil ho Gopal. Za ním postupne vystupovali ďalší muži reprezentujúci svoje skupiny a ukazovali staré, zhrdzavené nože, v lepšom prípade ukradnuté kosáky. Aj Rádžera vystúpil z radu a ukázal tri kuchynské nože. Charšan sa na ne udivene pozeral. Potom sa postavil a bez toho, aby sa predstavil, začal: „Máte pocit, že sa vezírovi vojaci budú triasť strachom pred niekoľkými otrokmi, ktorí budú ozbrojení hrdzavými nožmi? Čudujem sa, ako si muži ako vy môžu myslieť, že toto sú zbrane, ktoré nám vybojujú slobodu. Určite sú medzi vami aj vojaci, ktorí si veľmi dobre uvedomujú, že kuchynským nožom sa proti meču či kopiji neubrániaš. Ak chceme skutočne bojovať o slobodu a nie len o nej snívať, musíme mať dobré zbrane. Inak nás naši vážnitelia pobijú ako ovce. Keď sa vzbúrime, náš počet musí niekoľkonásobne prevyšovať počet miestnych vojakov a dozorcov. V čo najkratšom čase musíme otvoriť zbrojnice, odkiaľ si vezmeme zbrane. Potom otvoríme sklady a tajne, aby sme mohli zobrať domov aj naše rodiny. Určite nechcete odtiaľto ujsť a nechať svojich blízkych v otroctve. Dúfam, že si uvedomujete, že v na-

šom boji nemôžeme zostať sami. S takouto hŕstkou si vezírove oddiely ľahko poradia. Keď sa odhodláme bojovať o slobodu, naše povstanie a myšlienka na oslobodenie a návrat do vlasti sa musí medzi našimi ľuďmi rozšíriť ako požiar, ktorý uchváti srdcia a mysle všetkých ľudí. Pretože, ak povstane celý náš národ, ktorý sa dostal do otroctva, vytvoríme takú armádu, pred ktorou sa bude triasť aj samotný vezír! Táto armáda bude skutočne schopná prebojovať si cestu späť do vlasti,“ rozohňoval sa Charšan a oči mu blčali ako dva temné plamene. Opäť zaučinkovalo jeho čaro – všetci ho počúvali a priam hltali jeho slová. „Tvoja reč akoby nám všetkým vychádzala zo srdca. Kto si, pane? Môžeme vedieť tvoje meno?“ opýtal sa Gopal. „To je Sámin, koniar z Kanaudž,“ ozval sa Rádžera, ktorý sa chcel pochváliť, že on priviedol tohto muža do ich radov. „Mýliš sa, nevolá sa Sámin a už vôbec to nie je koniar,“ ozval sa hlas niekde z tmy. Všetci stíchli. Dopredu sa predieral nahladko oholený muž s dlhými gaštanovými vlasmi. Pozrel sa do Charšanovej tváre, akoby sa chcel uistiť, či sa nemýli – potom pred ním pokľakol. Všetci sa začali hlasno prekrikovať. Čo to ten Emran robí? Snáď sa nezbláznil? Kto môže byť ten neznámy muž, ktorému sa klania bývalý stotník princových elitných Grékov? „Statoční muži, pokľaknite pred svojím kráľom maharadžom ríše Kanaudž Charšanom II.“ Všetci muži stíchli ako jeden, pozorne sa dívali do tváre tohto mladého muža. Kde-tu sa ozývali šťastné výkriky mužov, ktorí ho spoznali: „Áno, je to on. Ja ho tiež spoznávam. Zmenil sa, ale tie oči by som spoznal všade. Náš kráľ žije, sláva bohom!“ Jeden po druhom postupne nasledovali Emranov príklad, až pred Charšanom pokľakli všetci muži. „Vstaňte, teraz nie som kráľ, teraz som váš druh, rovnako otrok, ako vy,“ vyzýval ich so slzami v očiach Charšan. Všetci muži zostali kľačať, akoby chceli vychutnať túto chvíľu, keď v osobe svojho kráľa mali pred sebou svoju domovinu. Po dlhom čase, v ktorom zakúsili len smútok, biedu a poníženie sa opäť cítili mocnými a slobodnými. Zmŕtvychvstaním svojho kráľa sa do ich radov vrátila dôstojnosť a nádej. Charšan pristúpil k Emranovi, zdvihol ho za ramená a objal. „Emran, priateľ môj, som rád, že ťa vidím. Bohovia si s nami zahrli zvláštnu hru. Kto z nás by pred rokom povedal, že nás postihne takýto osud? Bohovia musia mať zmysel pre humor, ja som sa napríklad stal koniarom – a dobrým! Môj pán si ma nevie vynachváliť,“ šťastne sa smial Charšan a obzeral si tvár svojho verného stotníka. „Vstaňte všetci, vstaňte! Prikazujem vám to!“ Muži neochotne, pomaly vstávali, obracali hlavy k nebu, kam posielali svoje ďakovné modlitby. „Emran, ty si sa vôbec nezmenil, dokonca ani bradu si si nenechal narásť a stále dodržiavaš našu starogrécku módu.“ „Ale ty, pane, si sa zmenil takmer na nepoznanie – dokonalá zmena na zmätenie nepriateľa.“ „Keď ti ide o život, dokáže veľké veci. Je tu ešte niekto z našich?“ „Tu sú so mnou dvaja z našich oddielov, Ram a Himesh, niekoľko desiatok ďalších sú určite roztratení po vzdialenejších mestách a hospodárstvach. Veľa z nás padlo pri Agre, no ešte viac nás padlo do zajatia, pretože sme zostali verní Dejdžandovi, ktorý nás hanebne zradil. Prepáč, pane,“ Emran zúrive stískal päste pri spomienke na potupné vydanie Kanaudž bez boja, ktoré ich všetkých odsúdilo na ponižujúce otroctvo. Charšan mu mocne stisol ruku, vyjadriac tak, ako veľmi mu rozumie. No nebol schopný povedať čo i len slovo na obhajobu svojho brata. Pred neho sa nesmeli postavili dvaja muži, bývalí vojaci jeho elitných jednotiek. Hlboko sa mu poklonili: „Kráľ môj, kedy nás zase povedieš do boja?“ ohlásil sa jeden z nich a na tvári mu pohrával nesmierne odhodlaný výraz položiť trebárs aj v tejto chvíli život za svojho kráľa. Zo všetkých strán sa ozývalo. „Áno, pane, kedy začneme? Už sa nevieme dočkať, kedy sa im odplatíme za všetky zločiny, krivdy a príkoria, ktorými nás tak hojne počastovali,“ muži zatínali päste, vyhrážali sa a sľubovali pomstu svojim neviditeľným nepriateľom. Spomínali mená svojich príbuzných, priateľov a známych, ktorí boli ubití, obesení, rozštvrení a inak povraždení otrokármi, čo z ich práce bohatnú a otroci sú pre nich menej než dobytok. „Viem, že ste nedočkaví, ale musíme byť trpezliví. Nebojte sa, dočkáte sa spravodlivej odplaty, ale všetko má svoj čas. Najprv sa musíme ako správna armáda zorganizovať. V našich radoch od tejto chvíle nastane prísna bojová disciplína! Rozdelíme sa na oddiely a každý oddiel bude mať svojho veliteľa. Veliteľmi sa stanú bývalí vojaci a ak v skupine nebude žiadny vojak, veliteľa si zvolíte sami. Za vyšších veliteľov teraz vyhlasujem Emrana, Gopala a Rádžeru, im budú podliehať velitelia skupín. Stretneme sa o týždeň. Potom sa dohodneme na ďalších podrobnostiach. Dovedty nech každý radšej drží jazyk za zubami. O našom pláne povedzte len spoľahlivým ľuďom, ktorým by ste do rúk zverili aj svoj život. Inak by sme sa mohli prezradiť a všetky naše plány skončia na popraviske spolu s nami. Nemusíte sa báť, nebude to dlho trvať. Ja sám som rovnako netrpezlivý a nemôžem sa dočkať slobody, ale všetko si musíme podrobne napláňovať, a potom udrieme! To vám sľubujem.“ Nočným lesom sa rozliehalo volanie na slávu maharadžovi Charšanovi II.

♦ Ondrej Gadžor. Foto: Roman Čonka / Štátna vedecká knižnica v Prešove

ISSN 1338-3027

Rómsky nový list - nezávislé kultúrno-spoločenské noviny Rómov na Slovensku od roku 1993 do augusta 2008 viedla Daniela Hivešová-Šilanová, ktorá sa rozhodujúcou mierou pričinila o ich udržanie a rozvoj.
 Vydavateľ: Združenie JEKHE TANE-SPOLU, sídlo združenia a redakcie: Jarková 4, 080 01 Prešov, e-mail: zdruzeniejekhetane@gmail.com, www.jekhetane-spolu.net, šéfredaktor: R. Čonka. Jazyková korektorka: I. Durinová.
 Redakcia: R. Čonka, E. Godlová, J. Gáborová Kroková, D. Obšasníková, B. Oláh, I. Durinová, P. Durinová.
 Preklady do rómskeho jazyka: Erika Godlová, Stanislav Cina, M. Balog. Ilustrácie: J. Fečo, J. G. Mandel. Sadzba: Martin Hajduk. Tlač: Rotaprint Košice.
 Náklad: 3000 ks. Evidenčné číslo 375/08. Objednávky novín prijíma redakcia. Neobjednané rukopisy a fotografie nevraciam. Redakcia si vyhradzuje právo krátenia, jazykovej a stylistickej úpravy príspevkov čitateľov.
 ♦ Uverejnené názory sa nemusia zhodovať so stanoviskom redakcie ♦ Realizované s finančnou podporou Úradu vlády Slovenskej republiky – program Kultúra národnostných menšín 2017.
 Obnovu technologického vybavenia na vydávanie novín podporilo Ministerstvo vnútra SR, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.
 Za obsah projektu zodpovedá výlučne občianske združenie Jekhetane-Spolu ♦

ÚRAD VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY